Харас Әюп

Ут аркылы сикерү

Шигырьләр, поэмалар

Казан
«Мәгариф» нәшрияты
2004

УДК 821.512.145-1
ББК 84(2Рос=Тат)5
Ә94

Рәссамы
Валерий Фомин

Әюпов Х. Г.

Ут аркылы сикерү : Шигырьләр, поэмалар/Харрас Әюп.— Казан: Мәгариф, 2004.— 175 б.
ISBN 5-7761-1343-1

Шагыйрьнең бу җыентыгына туган җир, туган тел, әнкәйләр һәм балачак, буыннар бердәмлеге һәм яшәү мәгънәсенең шулар белән бәйле рәвештә никадәр тирәнәюе турындагы шигырьләре һәм поэмалары тупланды.

ISBN 5-7761-1343-1
© «Мәгариф» нәшрияты, 2004
© Бизәү. «Мәгариф» нәшрияты, 2004

Син икән, Туган җирем!..

Кайгылар кагып елатты,
Сагыш килеп өшетте;
Җәйләр җылытты җанымны,
Яшьләремне җил сөртте.

Чакырып-дәшеп алдылар
Кукылар, кузгалаклар;
Юаттылар, уйнаттылар
Чәчкәләр, тузганаклар.

Егылса, имгәнмәсен дип
Түшәде чирәмнәрен;
Бирмәде мине ятларга,
Белмимен тигәннәрен —

Ятим баласыннан җирем
Берсен дә кызганмады:
Җиләкле паласын җәйде
Алдыма тугайлары.

Хәтерлиләрдер, мөгаен, —
Урманнар исән әле:
Чикләвек биреп җибәрде
Тутырып кесәләрне...

Кулыңа алган, күтәргән —
Син икән, Туган җирем!
Кайгыдан калкынып, башым
Күкләргә тигән җирем...

ГОМЕР САНДЫГЫ

Игенче турында баллада

Арыш кырын кояш кочаклаган.
Хатын-кызлар көлтә бәйлиләр.
Яшел итәгендә куш имәннең
Татлы төшләр күрә бәбиләр.
Бишекләрнең берсен тирбәтергә
Шул имәнгә элгән кайсыдыр.
Йоклый сабый.
Белми дә ул хәтта
Изрәткәнен үзен кайсы җыр.
Агач кәүсәсенә изге йокы,
Кагылгысыз йокы уралган,
Шундый тынлык...
Әйтерсең лә җирдә
Бары да имин, берни булмаган!
Сугыш та юк.
Хат ташучы гына
Адашканмы әллә юлында? —
Арышларны ярып борылды ул
Сабыйларга таба.
Кулында —
Куш имән дә күтәралмас хәбәр...
Ә син, кеше, шуңа түз инде!
Давыл бәрдеме әллә куш имәнгә —
Бишек бавы кинәт өзелде.
Җиргә ятып сыкрандылар гүя
Көзен ирләр чәчкән арышлар.
Буталдыңмы әллә, хат ташучы,
Күн сумкаңда нинди ялгышлар?!
Егылды да торып басты сабый,
Бер могҗиза булып шул мәлдә.
Аннан дәште:
— Бары... төш кенә бу...
Елыйсыңмы, әнкәй, син әллә?..
Һәм уракны үз кулына алды,
Ярсу белән кысты учманы:
Сабыйлыктан аерылды гомер,
Егет итте кайнар үч аны.
Яшь иңнәре белән күтәрде ул
Ил өстенә төшкән кайгыны.
Кабатлады үзе:
— Моң-зар түгел,
Иген күкрәр монда һәр елны!
Кыр тутырып үскән бодайларга
Егет биргән вәгъдә кушылган!
...Ул кулына урак алган көнне
Шартлап сынган иде куш имән...

Көй

Яргаланып беткән кулларыңда
Таныш орчык таныш көй суза;
Агып барам мин дә шул көй белән, —
Моңда эреп, тагын кич уза.

Малай чакның һәрбер сөенече
Шул көй белән тыгыз бәйләнгән;
Ничә тапкыр аның аша безгә
Күлмәк булып килде бәйрәмнәр...

Ничә тапкыр салкын кышлар чыктык —
Шул көй белән йөрәк җылынды;
Үткәрдең син гади орчык аша
Безгә дигән бөтен җылыңны.

Бөтер әле, әнкәй, орчыгыңны —
Борчуларын җанның урласын;
Җебең белән бергә суза-суза,
Җырларымны үзенә урасын.

...Яргаланып беткән кулларыңнан
Йөрәгемә изге көй тама:
Бөтерелә, уйный таныш орчык —
Бәйрәм булыр кебек иртәгә...

Таныш шәүлә

Хыялымда таныш шәүлә йөри:
Бер турая, тагын бөгелә;
Ак яулыгы арыш диңгезендә
Йөзгән җилкән булып күренә.

Хәтер офыгында аҗаган күк
Чагылып китә җитез урагы...
Туры килгәч, шул кечкенә урак
Ниләр генә җирдә урмады!

Арышын да, бодаен да урды,
Иелеп-бөгелеп урды тарысын;
Илдән ирләр китте,
Шул ук урак
Көлтә-көлтә урды кайгысын...

Көлтә-көлтә урды — зарланмады,
Уйламады үзе турында;
Ашыкты ул кайгы бөртеге дә
Калмасын дип килер буынга.

Еллар аша таныш шәүлә килә:
Бер турая, тагын бөгелә;
Аркасыннан чәченә кушып үргән
Тәңкә чыңы җиргә түгелә.

* * *

Күзеңнән моңсулык сирпелә,
Чәчеңдә — кыраулар, ахрысы.
Синдә дә салкын көзмени соң?
Йөзеңдә яфраклар сарысы!

Үстереп озаттың кошларны, —
Туган як шикелле син, әни!
Көн буе агыла болытлар,
Синдә дә яңгырлар сибәли...

Алтынсу яфраклар ияртеп,
Урманнар аркылы җил килә:
Әйтерсең ашыгып бу якка

Синдәге сагынуны китерә.

...Озаткан кошларны көтәсең, —
Туган як шикелле син, әни!
Синдә дә көзге җил тузына,
Көн буе яңгырлар сибәли...

Ак яулык

Уйный һаман юл башында
Мине озаткан ак яулык...
Күрсәтим микән сезгә дә
Бәгыремне актарып?

Шул яулыкның ак шәүләсе
Төшкән барыр юлларга.
Кайсыгыз капка төбенә
Чыккан яулык болгарга?

Көмеш чәчле әнкәем бу, —
Ак яулыгы кулында.
Ил намусын тотканмыни
Күрсәтергә улына!

Дәшә кебек үзе миңа:
— Ал син аны, таплама!
Улларыңа тапшырырсың,
Төсем итеп сакла да...

Әйтче, йөрәк, пакьме рухың
Шул намусны сакларлык?
...Юл башында уйный әле
Тапланмаган ак яулык.

Шелтә

Инде күпме шелтәләде язмыш,
Ә күпмесен әле татыйсы!
Җуелмыйча хәтеремдә йөри
Шелтәләрнең иң-иң катысы.

Әйтерсең лә җанга уеп язган
Һәр хәрефен аның, һәр юлын,
Ялгыштыммы — ул сызлана башлый,
Каный башлый кинәт:
— Их улым!

Үтәлмәслек упкын пәйда була,
Мин бутасам әгәр уң-сулым;
Сискәндерә ачынулы тавыш,
Сыкранулы тавыш:
— И-их улым!

Хыянәткә барсам, тау ишелер,
Нәкъ урталай ярылыр бу болын,
Имәннәрне давыл йолкып ташлар,
Барысы бергә дәшәр:
— И-и-их улым!..

* * *

Елгаларның башы — чишмәләрдә,
Сукмакларда була юл башы.
Гомерләрнең башы — туган туфрак,
Туган нигез — күңел юлдашы.

Бер гадәти кеше генә түгел,
Мин — дәвамы туган ягымның.
Бу тормышка шул тарафтан килгән
Ярсу дулкын булып кагылдым.

Аерылсам әгәр туган җирдән,
Җан бирермен сыман шунда ук:
Бер болытсыз яңгыр яумый күктән,
Чишмәләрдән башка елга юк!..

Сабантуй

Яланнарда сабантуйлар гөрли,
Яшь егетләр сыза гармунын,
Уйнаклатып җилләр алып китә
Еракларга гармуннар моңын.
Вак-вак атлап биегән кызлар ялгыш
Йөрәгеңә басар кебекләр.
Җаен табып кына сылуларга
Каш сикертеп уза егетләр.
Көрәш кыза мәйдан уртасында,
Дулкынлана халык: кем җиңәр?
Көрәшчеләр әле бил бирмиләр,
Чыдасыннар гына сөлгеләр!
Гасырларның йөген күтәргәндә
Бөгелмәгәч, бер кат сыналгач,
Гер ташларын чөйгән чакта гына
Бу беләкләр, беләм, сыгылмас.
Бәйгеләрдә — җилдән җитез атлар,
Дагалардан очкын чәчелә.
Ат өстендә килгән үсмерләрнең
Ут кабынып сыман чәченә.
Яланнарда сабантуйлар гөрли,
Бәхетлесе илнең бүген мин:
Хәтфә кебек яшел яланнарга
Ачып салган халкым күңелен...

* * *

Төркем-төркем кошлар күтәрелде,
Очып узды гомер өсләреннән, —
Таралдылар...
Кайдан эзлим инде,
Бу дөньяның кайсы төшләреннән?

Төркем-төркем китеп югалдылар,
Бик аз гына миндә булып бары да.
Балачакның моңсу торналары!
Тавышыгыз кайсы болытларда?

Безнең өйнең түбә кыегына
Оялаган җитез карлыгачлар!
Сезнең кебек без дә бишәү идек...

Ниләр күрде икән сезнең башлар?

Әллә кайда, ерак-еракларда
Ачыргалананалар акчарлаклар, —
Тик аларга мәгълүм иде безнең
Мәхәббәттән күккә ашар чаклар.

Тел китергән серле сыерчыклар,
Аккошларым, тургай-былбылларым!
Бармы тагын берәр белүчесе
Ниндилеген безнең бу юлларның?

Төркем-төркем:
Көннәр... айлар... еллар...
Җил дә давыл гомер өсләрендә,
Кошкайларым!
Без кайларда икән,
Шул давылның кайсы төшләрендә?!

* * *

Иңнәрендә — сары толымнары,
Нинди уйга тарыган ак каен:
Яфракларын агызып, көзге җилдә
Чайкый-чайкый юа башкаен.

Һәр яфрагы саубуллашып уза,
Моңсулыкка чумган бу алан...
Йөрәк җирдә күпме яшәсә дә
Аерылмас кебек дөньядан.

Агачларның сары чәчен сыйпый,
Юата җил һәрбер тирәкне;
Давылына салып бу дөньяның
Тирбәтәсе иде йөрәкне!..

* * *

Сулар булып актым туган яктан,
Моңнар булып кайттым яңадан.
Мин гендәме яраланган җанын
Татлы сагыну белән ямаган?!
Сагынабыз туган туфракны без
Болытлар һәм җилләр булып та,
Үсмер егет булып сагынабыз,
Сагынабыз ирләр булып та.
Илдән киткән кошлар сагынудан
Каурыйларын коя диңгезгә.
Соңгы сүзе итеп картлар әйтә:
— Күмегезче туган нигезгә!..
Мәңгелеккә чит җирләрдә ятып
Калганнарның каберләрендә
Тибрәнә гөл туган якка карап:
— Белмәгәнбез кадерләрен лә...

Җил

Авылыма сары көз сузыла:
Тәрәзәгә сугып уза җил,
Каеннарның чәчен сибеп ташлый,

Хәтеремә кереп туза җил.

Бар көченә дулый-дулый да ул,
Киереп ача хәтер капкасын.
Әйдә, йөрәк, чыгыйк әле шуннан,
Юлыбызны җырлар капласын.

Чыксын тагын безнең белән бергә
Шул кыюсыз авыл малае,
Йөгереп чыккан шәпкә сагышларның
Бәреп ярсын әле маңгаен!..

Ә агачлар менә бүгенгедәй
Сары тәңкә сипсен юлына,
Һәм әнкәсе лампа яктысында
Чүпрәк сумка тексен улына.

Кабатласын тагын бөтен класс:
Я...яфраклар, к...көз, а...авыл...
Эх, йөгер син, хыял, малай чакка,
Тынмас шунсыз җанда бу давыл!

...Авылыма сары көз сузыла,
Капкаларны каерып уза җил,
Юлларыма алтын тәңкә сибә,
Хәтеремә кереп туза җил...

Алма исе

Шыбырдашып алма коела җиргә,
Исләренә булмый түзмәле.
Сихерле дә куя бакчалары —
Кызык та соң шушы көз мәле.

Уйлама да, җибәрми ул сине,
Кызыктыра барыбер, алдалый.
Без гаеплемени инде аңа? —
Бакчачы карт шуны аңламый.

Колаклардан тартып үстермәсә,
Үсми калыр идек әле без.
Эх, бер колак җәлмени соң безгә, —
Алма гына булсын әҗере...

Шыбырдашып алма коела җиргә,
Әллә каян килә исләре...
Иярә дә китеп бара күңел,
Һич тыңламый мине, тискәре!

Алып кайта тагын шул авылга,
Күзләрнең шул алтын мәленә;
Шул бакчаның алмалары булып,
Сабый чагым җанга бәреләә...

* * *

Балачакта бары да ерак була;
Ерак иде басу капкасы;
Әллә кайда иде күрше авыл,
Ничек кенә урап кайтасы!

Үсеп җитеп булмас кебек иде...
Интекмәдек озак баш ватып:
Без түш белән шуып чыгып киттек

Балачактан... капка аслатып.

Тик бер генә карамакчы идек
Офыкларны авыл читеннән,
Түбәләр дә инде күренмиләр...
Ераккарак ахры кителгән.

Хәтердәге җепнең бер башыннан
Шул балачак һаман тарткалар,
Йөгереп кире кайтыр идек тә бит —
Эчтән бикле калды капкалар!

Иярдән егылган малай күк...

Кем калды җанымнан аерылып.
Еракта, ал томан артында?..
И юләр! Җитәрмен ди микән,
Туктамый, йөгерә бар тынга.

Балачак! —
Һаман да шул икән:
Беркатлы булды ул гел шулай.
Кабынган сулышы. И сабый!
Ничекләр кул сузыйм, кайсылай?

Ник кенә йөгерә торгандыр...
Җил белән чәчләре тузгыган.
Ул куып җитәрлекмени соң
Иярдә без җилгән бу заман!

Ул гына тыялыр атлармы? —
Авызлык чыдатмый елларым.
Мин карыйм каерылып:
Йөгерә...
Ә вакыт белми дә ул барын.

Иярдән егылган малай күк
Сузыла ул һаман тезгенгә, —
Их, алып булсачы яныма,
Үткәнгә үрелеп тиз генә.

Тукталып тын алыр чама юк —
Заманнар җәядәй тартылган.
...Йөгерер малай чак барыбер,
Бер тотам калмас ул артыңнан!..

Ә бәбкәләр һаман яшел...

Кире кайтты миңа бүген
Балачакның яз көннәре:
Яшел чирәм өсләрендә —
Яшел йомгак төркемнәре...
...Онытасың алар барын —
Балачакның китми исе!
Саклый иде бәбкәләрне
Чирәмнәрнең яшел төсе.
Кайвакытта үзебезне
Кайгы-хәсрәт сагалады,
Сабый чакның яшел төсе
Бирми алып калгалады.
Таралыштык.
Еллар ятты
Ул чирәмнең өсләренә.

Вакыт узгач уңа микән
Әллә язның төсләре дә? —
Бәбкәләр бар, чирәмнәр юк...
Югалтырны кемнәр белгән!
Чирәмнәрне алып китәр
Тилгәннәр соң каян килгән?
...Ә бәбкәләр һаман яшел,
Күкләр һаман шулай биек —
Алданалар мескенкәйләр
Тилгәннәр күрми диеп.
Нинди төскә сыенырга,
Кайсы төштә чүгәләсе? —
Безне кемдер сагалый күк,
Җир өстендә күләгәсе...

Арыш кыры

Урамнарга шаулап килеп керде,
Җилләп керде июнь басудан...
Колач җәйгән басу капкалары —
Төбенә чаклы киереп ачылган.
Ызаннарга килеп егыла-егыла
Йөгерешә яшел дулкыннар.
Басу өсләрендә ап-ак томан —
Арыш кыры серкә очыра.
Җилкендерә җанны шушы мизгел,
Сикерәсе килә дулкынга, —
Ничек түзмәк кирәк, офыклардан
Офыккача диңгез булсын да!
Диңгезләргә диеп, без тормышка
Ташланганбыз икән шушыннан, —
Арыш кыры серкәләрен түгел,
Ул җәйләрдә безне очырган.
Дулкыннарга салып кай якларга
Алып чыгып киттең син безне,
Кайсы ярга илтеп чыгарырсың,
Балачакның яшел диңгезе?!
...Узып бара җәйләр, капкаларны
Япмый киткән кемдер, оныткан...
Гомерләрнең арыш кыры шаулый,
Офыклардан сугылып офыкка.

Икмәк

Кеше белән гел янәшә Икмәк —
Кырда, юлда, табын янында.
Иң беренче өйгә Икмәк керә
Яңа йортка күчкән чагында.

Һәммәбездән өлкәнрәктер ул,
Яшәсәк тә җирдә нихәтле;
Шуңа хөрмәтледер исеме аның,
Шуңа газиз, шуңа хикмәтле.

Бардыр анда картлар олылыгы
Һәм ирләрнең сынмас ныклыгы,
Садәлеге бардыр сабыйларның,
Әниләрнең күңел аклыгы.

Ничә килсәң Икмәк үскән җиргә,

Шулкадәрле башны орырлык:
Ерак юлга чыккан бер дәвердер —
Туфракка төшкән бер орлык!

Әлли-бәлли...

Матчаларга элгән бишек —
Әлли-бәлли, әлли-бәлли...
Сабый җанга ни кирәген
Син кайлардан сиздең әле?

Әлли-бәлли...
Газиз бишек!
Авылымдагы ерак кичтән
Синең һәрбер тирбәлешең
Әйтерсең лә миңа күчкән.

Ага алар миндә бүген,
Тамырларда тибеп-тибеп,
Талпынасың, күкрәктәге
Арымас бер йөрәк кебек.

Очкан коштай тирбәләм мин,
Син — гомерләр агышында;
Еллар аша көең саркый
Һәм кушыла тавышыма.

Юатырга җырың әзер,
Булса жанның җирсәү мәле:
— Әлли-бәлли...
Син кайлардан
Сизәсеңдер минем хәлне!..

Төнбоеклар

Төнбоеклар, төнбоеклар...
Күл өсләре чуп-чуар,
Күзләреңә бу кадәрле
Карый икән ник шулар?

Судагы килеш яналар
Алсу сер учаклары,
Аңларбыз сыман шул утка
Йөрәкне куйсак бары.

Хәтта еллар җитмәс кебек
Дөрли-дөрли янарга,
Калыкса чорлар төбеннән
Барлык асыл җаннар да.

Без ишетмәгән исемнәр,
Без белмәгән ирләр күп.
Заманалар...
Заманалар —
Төнбоеклы күлләр күк!

* * *

Агач башлары шаулыйдыр —
Җилдәнме, яңгырданмы;

Әллә елларга сөйлисе
Моңнары авырданмы?

Җилләргә сибелә җырлар,
Яфраклар тузып кала;
Көз түгел, урман өсләтеп
Гомерләр узып бара.

Сыгыла агач башлары,
Безнең бәгырьгә тиеп,
Шуларны тыңлыйсыз бугай
Агачлар шаулый диеп.

Киткән-озаткан чакларда
Түзәлер кемнең җаны?
И сабыр икән урманнар! —
Шаулыйлар гына бары.

Болын

Болын түрләрендә ал рәшә,
Җәйге ялкын капкан болынга:
Җилфердәшеп яна алсу җырлар —
Кем хакында, ниләр турында?

Күтәрелеп астан, бик тирәннән,
Гөлләр буйлап үрли югары, —
Нинди моңга, кайсы бәгырьләргә
Кагылалар минем кулларым?

Кайсыгызның күңел аклыклары
Ак чәчәкләр булып яктыра?
Нинди хыял шытып чыкты икән
Кулын сузып өскә, яктыга?

Болын өсләрендә ал рәшә,
Уйнавына исең китәрлек! —
Тирбәлешеп басып тора гөлләр
Заманнарны күккә күтәреп...

Көзге торналар

Безнең җәйдән бугай бу торналар —
Таныш кебек канат кагышы,
Сагышлары шулай зур микәнни? —
Басуларга иңгән сарысы.

Тавышлары канат җиле белән
Киңлекләргә кала таралып,
Ул авазлар тиеп узган җанда,
Юк, тамчы да булмас каралык!

Ниләр икән:
Басу өсләреннән
Җилли-җилли узды сибәләп? —
Бу яңгырлар киткән торналарның
Күз яшьләре булса ни гаҗәп!..

Юл бирделәр көзләр,
Торналарны
Җил-яңгырлар аша үткәреп, —
Китеп барды алар,

Моңсу җанны
Болытларга кадәр күтәреп...

Авыл картлары

Алсулыкмы, әллә моңсулыкмы? —
Офыкларның янган чаклары...
Капка төпләрендә сабыр гына
Нидер тыңлый авыл картлары.
Пар толымга таккан чулпыларның
Чыңгылдавы, ахры, җаннарда, —
Сөю шулай сарылып калган бугай
Гомерләрдән узып барганда.
Дугаларга таккан кыңгыраулар
Шулай моңлы булды микәнни?
Кая чапты алар? —
Артларыннан
Йөгереп карый хыял, җитәлми!
Чалгы кайрый кемдер,
Покос-покос
Сузылып калган еллар эченнән
Тараладыр ул чалгының тавышы —
Таныш моңы кичләр өстендә...
Тыңлый картлар,
Үткән гомерләре
Кайта гүя капка төбенә...
Ямансудыр инде икенче кат
Яшәүләре бер үк гомердә.
...Картлар гына ишетә ала торган
Моңнары бар, ахры, кичләрнең;
Гомер дигән төш күргәннәр бугай,
Бүлдермәдек микән төшләрен?..

Соңгы ат

Ничек кенә сөйлим бу төшне:
Дөнья буйлап соңгы ат бара,
Ап-ак ялы җирләргә тигән,
Бәкәлләре генә кап-кара.

Соңгы көне икән бу аның,
Тоякларын соңгы чык юган...
Соңгы кешнәү ярды тынлыкны,
Дәверләргә куйган чик сыман.

Ул кешнәүнең аргы ягында —
Күз күреме җитмәс киң дала,
Моңсу тынлык буйлап җил йөри...
Ярылырсың, йөрәк, тыңлама!

Ә кылганнар, нидер тойгандай,
Чал башларын җиргә игәннәр, —
Тоякларның тупырдашканы
Ишетелә бугай тирәннән.

Тукта, вакыт! Соңгы кешнәүне
Кире кайтар теге ягына —
Тулпарларның, болын тутырып,
Уйнаклашып чапкан чагына;

Атлардагы кыңгырауларның

Тавышлары кайтсын чыңгылдап!
...Каян килеп кердең бу төнгә,
Төш кенәме соң син, соңгы ат?..

* * *

Авырлыктан түгел, сабырлыктан
Көрсенделәр илнең ирләре:
Бүген авыл, йөрәгеннән суырып,
Туксан яшьлек моңын җирләде.

Бик биектән кыйбла якларына
Кыр казлары үтте каңгылдап,
Туксан җәйдән җыелып килгән җылы
Чыгып китте бүген авылдан.

Ияделәр аңа урман-кырлар...
Сыймадылар ләкин зиратка;
Урманнарга килгән туксан көздән
Нидер күчте бүген ир-атка.

Бураннары узды туксан кышның,
Туксан язның акты сулары.
Ирләренең иңнәренә салып,
Илтте авыл бүген шуларны.

Йөрәгеннән суырып алса-алды,
Газраилгә ләкин бирмәде —
Бүген авыл туксан яшьлек моңын
Ирләр бәгыренә җирләде...

* * *

Үрләде таң офык читләреннән, —
Кабындылар каен башлары.
Сиздермичә генә ярала көн
Бүлдермәскә сандугачларны.

Өр-яңа һәм иң борынгы телдер —
Сөйли урман туган телендә:
Энҗе ява үлән башларына
Кош сайраган агач төбендә.

Тирәкләргә түгел,
Сандугачлар
Йөрәкләргә кунып чутылдый,
Һәр тойгыны сыйдырырлыктыр ул —
Каян алган кошлар бу телне!

Берәр вакыт без дә гел шул телдә
Сөйләшербез, бәлки, кем белә?!
...Иң кадерле серен сөйли урман
Халыкара бөек тел белән...

Урман

Шаулый урман,
Безнең гомерләрнең
Моңлы җырын каян откандыр:
— Кара да гына урман, караңгы төн...
Хет җаныңнан элеп ут яндыр! —

Һәр куакка төшәр яктылыгы,
Еллар аша үтәр эчкәре,
Көй агымы урман эчләрендә —
Бәгырьләрдән өзелеп төшкәне.
Агачлардан агачларга тиеп,
Күзгә җилләр зыңлап тартылган;
Күтәрелә,
Күтәрелә моңнар
Ерактагы көзләр артыннан.
Гасырларны урап-урап тоткан —
Тамырлары төптә, тирәндә;
Сыкрана урман,
Бу халкымның
Бәгыренә еллар тигәндә.
Имәннәре ыңгырашып ава,
Туңган чакта кеше, ач чакта, —
Адәм башларыннан йөргән кайгы
Йөрер икән агач башлап та!
Шаулый-шаулый калыная урман,
Кергән саен һаман эчкәрәк...
Йөрәкләрнең ятып бәргәләнгән
Аланнары кайсы төштәрәк,
Җан аклыгы сеңгән каеннары?..
Юк, караңгы түгел бу урман, —
Кеше җаны җырлый,
Кабыналар,
Яктыралар еллар шул җырдан.
Шаулый-шаулый керә гасырларга:
— Яхшы атлар кирәк үтәргә...
Яхшы атлар түгел, якты җаннар
Урманнарга юлдаш икән лә!..

* * *

Япа-ялгыз яланнарда йөрим:
Берүземә күпме яктылык!
Кул тимәгән гөлләр никадәрле...
Күкләремдә күпме ак болыт!

Ничә төрле кошлар сайрап тора —
Миңамы соң болар барсы да?
Бутамадың микән, и Табигать,
Мин кем генә синең каршыда!

Җәберсенеп калган чакларымда
Кул сузасың миңа — малайга.
Зурлыгымны оныттырмас өчен
Янәшәмдә син бар алай да...

* * *

Тирәләре яшел үлән,
Түбәләре күккә тигән;
Кемнәр чапкан, кемнәр өйгән:
Болыннарда — кибән... кибән...

Кибән-кибән тезелешеп,
Җәй көннәре китеп бара
Саубуллашкан кошлар сыман,
Ераклаша һаман ара.

Уза гомер...
Кибән түгел,
Эскерт-эскерт булыр сыман
Җыеп өйсәң җаннардагы
Моңсулыкны... Кеше — чыдам!

Быел печән өсләрендә
Авыл җәйне җыеп өйгән.
Һәр кибәне бер гомер күк,
Түбәләре күккә тигән...

Туган як җиленә

Син кайларда тынып калдың әле,
Язларымның назлы җылысы,
Җәйләремнең яшел чайпалышы,
Көзләремнең моңлы сулышы?

Сине көтәм — бик җырлыйсым килсә,
Бик дулыйсым килсә — син кирәк,
Синсез булмый бик елыйсым килсә, —
Узындырдың бугай бигрәк.

Кил әле син, башкаемны куеп,
Агышыңда бераз тирбәлим;
Болыннарга кайтып таратырсың —
Сагынуларым биреп җибәрим.

* * *

Җир-суларым иркен сулап ята,
Кырларымда иген өлгерә.
Сайрасыннар әйдә — кошларыма
Җырларымны бирдем өлгегә.

Колачымны җәеп чыгып басам:
Болытларым килә, җилләрем...
Кешеләрем — йөрәк түрләремдә,
Һичбервакыт ятка бирмәмен.

Күкләремне карап кына торам,
Гел янымда кояш-айларым.
Һич зарланмыйм керфек какмасам да, —
Бу язмышны үзем сайладым.

Китә алмамдыр җирдән,
Юкса дөнья
Кемгә калыр, нигә юлыгыр?
Яз-күзләрем барлап чыгыйм диеп
Йөрү генә минем бу гомер...

Гомер

Бер башында сабый бала —
Чәчләре җитен генә:
Әллә кайларга җитәсе,
Йөгереп китсен генә!

Бер башында йөзьяшәр карт,

Ак сакалын җил тарый,
«Их, куып җитсә шул бала!»—
Каерыла да карый,
Каерыла да карый...

* * *

Карлар эреп бетә бугай инде,
Эх, җанымда бозлар кузгала!
Торналарга зәңгәр яулык болгый,
Йөрәгемә кагылып, кыз бала...

Зәңгәр күктә уйный зәңгәр яулык,
Зәңгәрлектә — торна тавышы,
Сине сагынып, кышны үткәргән ул,
Сине эзләп килә яз кошы.

Зәңгәр юлдан килгән мәхәббәткә
Сузылып-сузылып яулык болгама, —
Китәр өчен түгел бу килүе,
Озатырмын диеп уйлама.

Күңелләрнең актарылган чагы,
Эх, җанымда бозлар кузгала!
Торналарга зәңгәр яулык болгый,
Йөрәгемә кагылып, кыз бала...

Ай

Әйтерсең көтеп тора ай
Без сызгырганны гына,
Яңгыратып гармуннарда
Бер сыздырганны гына.

Сак кына килеп чыгар ул,
Оялчан кызлар сыман,
Сакланган шикелле генә
Картларны уятудан.

Сөйләрсең төннәр буена —
Серең тыңлар тын гына,
Карарсың нурлы йөзенә —
Йөзәр югартын гына.

Офыкка кадәр озатып
Куярсың айны аннан.
...Ерактагы көмеш кичем!
Бу җырың миндә калган;

Тик шуны гына җырладым, —
Егетләр көнләмәсен,
Белсеннәр әле шул айның
Бер җанны телгәлисен...

Кайда син, гармун?

Чыңлады гармун, моңланды гармун,
Айлы кичләрдә тынмады гармун.
Үз итеп кенә сөйләде безгә
Шул моңга кушып шатлыгын, зарын.

Сер итеп кенә әйткән иде ул
Бу җирдә кайнар сөюнең барын, —
Таралды ул сер авыл буенча,
Әйтче, әйтче син, нишләдең, гармун?

Әйтергә безгә онытты бугай
Бу җирдә тагын кавышу барын...
Сер итеп кенә сөйләр иде бер, —
Кайда соң гармун?
Кайда син, гармун?..

Сагыну

Киткән чакта әйткән идем юри:
— Сагындыра алсаң, сагындыр...
Назлаулары таныш бу җилләрнең —
Сахраларда йөргән чагыңдыр.

Елгаларда дулкын йөгерешә, —
Кер чайкаган мәлеңдер әле,
Камышларга карап тордың бугай, —
Алар шаулап сереҢ сөйләде.

Ник шул якка карап бөгеләдер
Әйтер сүзе бардай бу каен? —
Башкаеңны каеннарга куеп,
Җырлар җырлыйсыңдыр, мөгаен.

Ничек итеп белгәннәрдер инде
Минем менә монда икәнне,
Каңгылдашып узды кыр казлары, —
Моңсуланган чагың микәнни?

Һәрнәрсәдә синнән бер хәбәр бар —
Җирдә-күктә синең чалымдыр.
Уйнап кына әйткән идем юкса:
— Сагындыра алсаң, сагындыр...

Кибәнче картлар

Печән чапкан чаклар булды,
Кибән салган чаклар булды,
Кибән өсләрендә торган —
Ак сакаллы картлар булды.

Кире кайтып карап йөрим,
Барлап йөрим еллар үткәч:
Хәтердәге кибәннәргә
Яңгыр түгел, җил дә үтмәс! —

Уттай кызу печән өсте...
Һаман шул ук алан бугай;
Картлар кибән түбәсендә
Бөтенләйгә калган бугай.

Куймаганнар икән әле
Агач япьле сәнәкләрен;
Ага вакыт...
Төшми картлар —
Белми авыл сәбәпләрен.

Белми авыл...
Яшьләр сизми —

Кемнәрендер җуя йөрәк,
Сыкрый җилләр... Җанга никтер
Югалганнар кадерлерәк!

Киез эшләпәле картлар
Төшми кибән өсләреннән —
Безгә карап дәшәләр күк
Үткән гомер эчләреннән...

Өянкеләр

Авыл өсләрендә өянкеләр
Әллә нинди моңлы көй әйтәләр:
Ишетелеп китә чулпы чыңы,
Аваз сала чиләк-көянтәләр.

Көтүченең саллы чыбыркысы
Ярып уза Вакыт урамнарын;
Сизде микән авыл, һәр авазның
Өянкеләренә уралганын?

Кичке уенга чыккан егетләрнең
Дәртле җыры агач шаулавында;
Парлылардан күчкән йөрәк сере
Ак мамыклар булып ява монда.

Чит җирләрдә туфрак булганнарның
Сабый чактан калган тавышларын
Тын алмыйча тыңлап тора бүген,
Сизми авыл төннәр авышканын.

Өянкеләр шаулый...
Шаулый еллар —
Тереләләр көннәр кире кайтып;
Малайларның табан җылыларын
Яфраклар эзли җиргә ятып...

Тузгып китә, җил кагылган саен,
Ут-суларны кичеп килгән көйләр.
...Гомерләрнең шәҗәрәсе булып
Басып тора моңсу өянкеләр...

Гомер сандыгы

Ак калайлы гади зәңгәр сандык,
Сандык эчләрендә ни ятыр? —
Ачкан саен үткән кире кайтыр,
Керфек очкайларын чылатыр.
Кыз чакларның олы истәлеге —
Ука күлмәк, көмеш беләзек;
Булган икән ай-һай билләр нәзек,
Кадерләрен ахры белмәдек...
Кершән-иннек бүләк иткән иде,
Тотылмаган гел дә диярлек. —
Әйтелмәгән икән күпме сүзләр,
Тынып калган шуңа ияреп...
Тәүге чәче, нәни башлыгы бар,
Ләкин улың күптән үзе юк,
Болыт түгел Көнбатышка аккан, —
Хәсрәтләрең бара сузылып.
Кызларыңның язган хаты исән,

Орден-медаль — ирең калдырган...
Хәтер кебек тулган тыгызланып, —
Шул сандыкта икән бар булган!
Өләшәсе күптән барлап куйган,
Әзер инде үлемтегең дә;
Тик... җибәрми тартып тора һаман, —
Нәрсәдер бар сандык төбендә:
Ачкан саен кагылыр ул җанга,
Төшләреңә кереп уятыр, —
Оныкларга кала гомер-сандык,
Эчләрендә аның ни ятыр?..

Сулар ага

Идел буйларына барсам,
Әйтер идем Иделгә,
Минем сагышларымны да
Илтеп сал дип диңгезгә...

Халык җыры

Чишмәләрдә сулар ага,
Челтер-челтер ага сулар...
Су алырга төшкән кызлар
Йөрәк серен сала шуңар.

Уйный-уйный сулар ага,
Ага сулар инешләрдә.
Бәхет иңә дулкыннарга,
Яшь киленнәр көлешкәндә.

Сулар ага елгаларда,
Ага сулар сулык-сулык, —
Яшьли калган әнкәйләрнең
Саркып бетмәс моңы булып.

Дөнья буйлап сулар ага,
Бер туктамый ага сулар:
Хәсрәтләр, сөенечләр,
Үкенечләр, яратулар...

Кая таба карасам да —
Сулар гына, сулар гына...
И йөрәкләр...
Диңгезләрне
Хасил иткән шулар гына!..

ЧИШМӘНЕ САГЫНУ

Өй өмәсе

Җәйләр җитсә, авыл өмә әйтә,
Шау-гөр килеп өйләр күтәрә;
Нигезләргә тәңкә сала картлар:
Бәхет бирсен гомер итәргә!..
Бөтен авыл кереп биесә дә,
Бирешмәслек имән өрлекләр;
Өйне түгел — илне күтәрерләр, —
Ир-егетләр өрлек кебекләр.
Җеге-җеккә килеп кенә тора,
Ятып бара ниргә ниргәгә;
Кул да тими кала бүрәнәгә, —
Нидер булган бүген ирләргә.
Мүге белән бергә ниргә саен
Шаян сүзне түши мул итеп,
Яктылыгын сала күңелләрнең, —
Гомер буе торсын җылытып!
Җайлап кына тезә түшәмнәрне,
Ипле итеп сала матчасын;
Елларына-чорларына түзәр, —
Кайгы-хәсрәт кенә ятмасын!
Почмакларның тигезлеген карый,
Балталарын асып осталар,
Бәхетне дә тигезлисе алар,
Тиң итәсе, әгәр кушсалар.
Өмә белән өй күтәрә авыл:
Кыз төшәсе, туйлар буласы...
Гомер кичерәсе... картаясы...
Бәрәкәте җитсен шуңарчы!

Әнкәй җырлый

Бәнем халем кеше белмәй,
Яна бәгърем — уты сүнмәй;
Йөри чак сөлдәрем генә
Сарыга саташып үлмәй...

Әнкәй җырыннан

Әнкәй җырлый, җитмеш яшьлек әнкәй...
Җитмеш җилне бергә кузгата,
Еллар арасыннан күтәрелә
Очар кошлар...
Җиргә моң ята.

Җитмеш яктан атлар чабып килә,
Җитмеш язда — җитмеш сандугач;
Җитмеш җирдә җитмеш учак яна —
Җанга ничек утлар кабынмас!

Әнкәй җырлый, җитмеш яшьлек әнкәй...
Яфрак ява җитмеш агачтан;
И бу җанның бетмәс сагышлары! —
Урманнарга кереп адашкан...

Җитмеш яшьлек әнкәй...
Бәгырь җыры
Җитмәс җиргә җитеп юата;
Әнкәй җырлый, ап-ак чәчле әнкәй, —

Моң тарала, дөнья буйлата...

— Ә-ә-әү!

Улы яу кырында үлеп калган
авылдашым Нурдидә түти истәлегенә

Җиләк өсте.
Урман тулы
Бала-чага, карт-коры;
Кычкыра берәү... Бу хәлен
Аңлый алмый аптырыйм:
— Ә-ә-әү! — дип эндәшә, туктый да
Җиләк җыйган җиреннән,
Өзелеп чыга тавышы, —
Чыга бәгырь түреннән.
Кычкыра урманда бәгырь...
Бәгырьгә улы дәшә:
Ядрәдән тишелгән еллар,
Ут капкан сулу аша.
— Ән-кә-ә-әй! — ди бит мескен бала...
Кай төшендә ярасы?
Кайсы яфрак астында син, —
Ничек табып аласы?!
Кара урман уртасында
Җиләклек алан-алан, —
Аланнарга җиләк булып
Кайтыр икән бу balaң!
Кычкыра урманда бәгырь,
Чакыра, улын дәшә:
Хәсрәткә әйләнгән еллар,
Ут капкан сулу аша...
— Ә-ә-әү! — ди дә, көрсенә урман...
И урман, туктасана!
Җиләк өсте —
Аланнарда
Карт-коры, бала-чага...

Ялгызлык

Җил сызгыра чигә чәчләреңдә,
Офыкларга күзең төбәлгән;
Гомер сиңа бүген күлмәк чигә
Әллә нинди моңсу көйләрдән.

Тынлык өсләренә сузып куйган
Үзәк өзгеч нечкә җепләрен,
Хәтердәге газиз мизгелләрнең
Сагыну белән кайый читләрен.

Баш очыңда төпсез зәңгәр күкләр —
Тавышларың китеп югала.
...Йөрәгеңнән кысып тоткан җиһан —
Түзәлерсең микән, и бала?!

* * *

Тын белән җылыталармы,
Куенга салалармы —

Әнкәйләрнең бәгырьләре
Тулы кош балалары!

Очыралар еллар буе,
Озаталар берәм-берәм,
Мең төрле бәла-казадан
Йолачак дога белән.

Кала беркөнне ялгызы
Буш оя, ятим оя;
Килә дә күзге болытлар,
Сагышын, яшен коя.

Сулкылдый ана йөрәге:
— Күшекмәделәр микән?.. —
Җилләргә биреп җибәрә
Актык җылысын бу җан...

...Елларга таралалармы,
Егылып калалармы? —
Әнкәйләрнең бәгырьләре
Тулы кош балалары...

Көз

Ал кулъяулык агач башларында...
Яшеренеп болыт асларына
Елый бүген кояш берьялгызы...
Ничек түзсен кошлар башка монда!

Урманнарда — яфрак бураннары,
Һаваларда — каурый тузаннары,
Тимерчыбыкларга бәрелә-сугыла
Урам буйлап очты йорт казлары.

Китәлмичә безнең аралардан,
Карап тора соңгы алмалардан
Сары чәчле моңсу кызы җирнең...
Җырым белән шуны озата барам...

* * *

«Кыйгак-кыйгак, кыйгак-кыйгак!» —
Казлар кайта, казлар китә, —
Болытларга канат манчып,
Казлар нидер яза күккә.

Алып кайта, алып китә, —
Нидер ташый газиз җаннар;
Канатлардан кан тамамы —
Болытлар ник кызарганнар?

...Ни кагылды җанга дисәм —
Каңгылдашып казлар үткән;
Баш очымда — серле язу,
Кемнәр укып бирер икән?!

Бусага

Киткәннәрнең җылы аяк эзен

Саклап тора сыман бусага,
Кеше кайта,
Кайта туган өйгә,
Бик күп сулар аккач булса да.

Исән булса, үзе кайтып төшә,
Хат-хәбәре килә, соңласа,
Җилләр булып газиз җаны кайта,
Даны кайта, исән булмаса.

Тәүге эзгә бер басарга тиеш,
Кеше кайтып ничек булса да;
Намусыңа кара таплар кунса,
Юк, уздырмый эчкә бусага.

Үтәлмәсәң әгәр аның аша,
Урын табылмаса түреңдә, —
Каһәрләнеп куылган эт кебек,
Син елларның ишек төбендә.

Нинди хәлдә кайтып баш орырбыз
Туган өйгә — изге тупсага? —
Без узарга тиеш түргә кадәр,
Урыныннан йөрәк купса да!..

Чакыру

Әллә сагыш, әллә язмыш булды —
Сизмәдем дә кемнәр дәшкәнен...
Шушы җырда бер күрешик әле,
Урамдашлар, чирәмдәшләрем!

Еракларда килгән шушы җилдә
Яланаяк калыйк, яланбаш;
Бергә чакта төрле-төрле идек,
Бер моң булдык менә, таралгач.

Ишетәсезме икән, югалтышкан
Казлар кебек кыйгылдашканын —
Җаннар бергә сарылсыннар әле,
Шатлыкташлар, кайгыдашларым!

Бу сезнең дә сагыш көнеме әллә —
Таңнан бирле яңгыр сибәли?
Бер җылыныйк бүген, җырдашларым,
Җыйналышып Сагыну тирәли.

...Үсмер чакта бер җырлаган идек,
Җырлыйк әле чәчләр чаларгач;
Ераклардан моңлы бер җил килә —
Яланаяк калыйк, яланбаш!..

Авылым юкәләренә

Гөжләп тора, көйләр көйләп тора —
Бал исенә чумган юкәлек.
Шунда кемдер килеп чыгар төсле,
Чабаталык юкә күтәреп!

Ничек ясап өлгергәннәр диген
Әбелфәтих, Әхмәт, Габделхак?* —
Үз киемен салып биргән безгә,
Киендергән урман... Юксыл чак!

Бөтенесе юкәлектән иде:
Кабык бишек, чыпта, мунчала;
Аркан булып тартты авылны ул
Якты көнгә... Юкә булса да...

Чабатаны күптән оныттык без,
Коляскага күчте бәбиләр;
Чыпта урынына идәннәргә
Затлы палас алып җәйделәр.

Әбелфәтих, Әхмәт, Габделхаклар —
Гүр иясе инде күптәннән.
Тик нигәдер менә җырга керә, —
Күтәрелеп алар үткәннән.

Авылым юкәләре!
Сискәнмәгез, —
Каезламас инде беркем дә:
Чакырырга гына килдем сезне
Җырларыма — моңлы төркемгә...

...Хозурыма бүген үткәннәрдән
Авылымны килә күтәреп,
Хәтер кебек гөжли,
Бал исенә —
Моң эченә чумып юкәлек...

* * *

Бала чагым. Әле һичнәрсәм юк,
Бар байлыгым тора хыялдан,
Ерактагы миңа килер көннәр
Гел зәңгәрдән тора, гел алдан.

Мин — ир-егет. Урап кайтып киләм
Борма-борма озын юллардан,
Бик күп нәрсә эзләп таптым кебек...
Бала чагым гына югалган!

Алма әби

Бакча тулы яшелчәсе булды,
Тәрәз төбе тулы — гөлләре;
Җәйләр җитсә, алъяпкычын киде —
Урманнардан кайтып кермәде.

Үләннәрнең «телен» белгәндер ул,
Табиб иде бөтен авылга;
Елга бер булса да, Алма әбинең
Чәен эч син, авыр — авырма.

Хасталаса аннан гына алды
Бөтен авыл кирәк дәваны,
Кыш әйтерсең килми иде безгә —
Җәйләрнең ул булды дәвамы.

Ничә барсаң, булды мәтрүшкәсе,
Кипкән җиләк, бөтнек, җир мае,
Гөлҗимеше...
Барыннан да элек —
Тәмле сүзе, ачык чырае.

Авыз итми кала күрмә аның
Бакчасында үскән алмасын:

Юкса халыктагы юмартлыкның
Исен-тәмен тоймый каласың.

Яше дә юк иде,
Ил анасы
Яшь исәбен белә димени...
Кирәкми дә —
Халык исән чакта
Алма әбиләр үлә димени!

...Үткәннәрнең моңсу урамыннан
Исеп үтәм кайчак җил булып —
Тәрәзәдән Алма әбиләр карый,
Ал чәчәкләр аткан гөл булып...

* * *

Назларында — әнкәй мәхәббәте,
Язларында — әнкәй җылысы,
Исләреңдә гел без генә бугай,
Кичләреңнең юктыр тынычы.

Искән җилләр, аккан сулар булып
Сузылалар миңа кулларың,
Салкыннарда өреп җылытыр идең,
Килеп җитсә әгәр тыннарың.

Гомерләргә мәңге сүрелмәслек
Изге көйләр булып кагылдың,
Әнкәйләрнең игез сыңарыдыр
Ахрысы син, туган авылым!..

Салават күпере

Бер адым калмыйча миннән,
Йөгерә малай чагым:
— Салават күпере төшкән,
Кил, барып карыйк тагын!..

Уйларым, малай чак булып,
Сызганып балакларын,
Йөгерә юеш чирәмнән,
Төсләрнең сайлый алын.

Ераклардан җилләр килеп,
Болытларны куа да,
Янына барып җиткәнче
Күпер инде югала...

Еракта калган малай чак —
Бары тик хыял гына,
Хыял — салават күпере —
Туа да юкка чыга.

— Салават күпере туган,
Кил, барып карыйк тагын! —
Хәтернең ал офыгында
Йөгерә бала чагым...

Чишмәне сагыну

Авыл башындагы чишмәләрдән
Башландык без, чишмә төбеннән, —
Аның берчак сагыну диңгезенә
Илтеп чыгарасын кем белгән?!

И беркатлы авыл малайлары!
Чишмә түгел, сөю булган ул;
Күбрәк эчкән булыр идек аны —
Ник әйтмәгән безгә бу авыл?

Моң булган ул, яшәү моңы булган,
Сизмәгәнбез ничек ул чакта?
Ага җанда, инде чишмәләрдән
Бик еракка киткән булсак та.

Шунда булган башы изгелекнең,
Шуннан килә сафлык, ышаныч!
Хыялларда — чишмә зәңгәрлеге,
Шул чишмәдән безнең бу тавыш.

Чуерташлар түгел, балачакны
Җыйганбыз шул чишмә төбеннән.
...Бу дөньяга чишмә төпләреннән
Агып чыгарыңны кем белгән?!

Каз кычкыра

(Әнкәм сүзләре)

Шәһәргә дә күнегелде бугай,
Авыл хәзер — бары истәлек.
Тик җанымда менә каз кычкыра,
Кычкыра каз... Куям сискәнеп.

Гомер иткән ала казым калды,
Сизгәндерме минем китәсен:
И кычкырды җан ачысы белән
Шул язны ул кичен-иртәсен.

Ничә оя бәбкә үстергәндер —
Авылда бер үрчем каз иде;
Каңгылдашыр-куаныրлар иде,
Ишегалды тулы наз иде.

Һәм... өй тулы нарасыйлар иде —
Сыңар канат ничек күтәргән?
Казлар белән бергә очып үттек
Кара болыт баскан күкләрдән...

Каз кычкыра...
Мескен ала казым,
Әллә оча, әллә куна ул, —
Казаннарга кадәр ишетелә...
Ничек түзә икән бу авыл?!

Казлар булып чыгып кычкырсаң да,
Бетмәс, ахры, җанда гаҗизлек:
Һаваларны ярып очып килә
Авыл якларыннан газизлек.

Без киткәнгә унбиш еллап инде,
Хәзер авыл — бары истәлек.
Тик җанымда менә каз кычкыра...
Кычкыра каз нидер искәреп.

* * *

Безнең якка таба яңгыр узды,
Бәхетледер, ахры, бу яңгыр.
Тәрәзәгә чиртсә, газиз әнкәм,
Улым кайткан, диеп куаныр.

Яңгыр узды...
Күпме көтәсе бар
Ул хәбәрләр алып килгәнче.
Туган якка үрелеп карар идем,
Болытларга башым тигәнче...

Авыл музеенда

Егерменче гасыр тышта калды...
Без эчкәре уздык — үткәннәргә.
Берәм-берәм кайтып керде бире
Бу дөньяда яшәп киткәннәр дә.

Нидер эрли, нидер суга һаман
Каба-орчык, көре-тәбәлдерек;
Киндер сөлге ирләр беләгендә —
Михнәтләрне сала әйләндереп.

Бәрелеп сына корыч ихтыярга
Шакшы куллар, таштан авыр сүзләр —
Яши алмый Мәкер бөтен килеш:
Үткәннәрдә кала обрезлар!

Күтәрелә елга төпләреннән
Эре сөякләре мамонтларның,
Калыккандай чорлар төпкеленнән
Сынмас рухы кыю халыкларның...

Татар өе. Затлы чүпләм сөлге —
Кайсы туйга кемнәр әзерләгән?!
Урамдагы егерменче гасыр
Якты булып төшә тәрәзләрдән.

Күз генә син ташла — шул мизгелдә
Телгә килә көре-тәбәлдерек,
Пәрдә читен ача үткәннәрнең,
Әкиятне чынга әйләндереп...

Күңелләргә якты сирпеләдер,
Киткәннәр дә кайта берәм-берәм;
Гасырларга сыймый —
Бу халкымның
Үткәне дә бүген безнең белән!

Минем туган якларымда

Чыгып тирбәлим бер дисәң,
Җил мондагы ишеме?! —
Минем туган якларымда
Җилләр — җанның бишеге...

Чиртәдер Сөю тын гына,
Уйныйдыр зәңгәр кичтә:
Минем туган якларымда
Ай нуры — алтын гөслә.

Җирсегәндә яшь сөртерлек,
Аерылганда болгарлык:
Минем туган якларымда
Ак болытлар — кулъяулык!..

Иске нигез өстендә уйлану

Күптән янып көл булгандыр
Утынга дип сүтелгән өй...
Инде менә үземне дә
Сүрелмәс бер көй телгәли.

Шәфәкъ алсулыгы төшкән
Кычытканнар арасыннан,
Әйтер сүзен әйтәлмичә,
Кемдер карап кала сыман.

Игәүлиләр чикерткәләр
Узып барган гомерләрне.
Иңри сыман иске нигез:
«Килерләрме?.. Килерләрме?..»

Җылысының иң соңгысын
Кемгә диеп саклый болай?
Өй урыны...
Монда Вакыт
Бер таба да акмый бугай!

Шул көенчә торып калыр
Икән бездән бөтенесе:
Кайгылары, шатлыклары,
Уфтануы, үкенече...

Тынгы бирми буш нигезләр...
Бер көн берәү минем кебек,
Бушап калган Җир шарына
Башын иеп килер кебек...

Әбиләр чуагы

Табигатьнең, Вакыт каршысында
Тып-тын калып, башын игән мәле.
Тезелешеп, җәйне озатырга
Чыгып баскан печән кибәннәре.

Күз килүгә, ак җәймәдәй булып,
Сузылып ята җиргә ап-ак томан;
Кояш нурларында пәрәвезнең
Тирбәлгәне ишетелә сыман.

Тик бер генә күзнекеме соң бу? —
Урманнарны моңсу сагыш сарган:
Кыштыр-кыштыр килеп, алларыңа
Ялкын өзелеп төшә агачлардан.

Ерак үткәннәргә, киләчәккә
Ишетелер күк, әгәр аваз салсаң;
Күптән киткәннәрне табарсың күк
Болыннарда бүген, эзләп барсаң...

Чал Вакытның, дөнья каршысында
Тып-тын калып, башын игән мәле. —
Табигатьнең шушы мизгелендә,

И, җаннарны чайкыйсы бар әле!..

* * *

Үлгәннәрнең җаны күбәләк
булып кайта, имеш...

Ышанасы иде шуңа...
Белмим бүтән чарасын —
Вакытсыз киткән җаннарны
Әйй килә кайтарасым!

Килә бер генә булса да
Карыйсым, эндәшәсем...
Һәм терелә күбәләкләр,
Бу җәйге көн яшәсен!

Гөлләргә кайтып куналар
Ерактан авылдашлар:
Күтәрелә күңелләрең,
Турая авыр башлар...

Табышалмый йөрибездер
Кояшлы болынымда,
Гөлгә әйләнимме, әткәй?
Монда мин, улың монда-а-а!

Кайсы күбәләк икән син,
Сабыем, нарасыем?! —
Тынымда җылытыр идем...
Чәчәгең кая синең?

...Вакытсыз югалганнарны
Терелтеп күңелемнән,
Көн буе йөрдем болында
Сөйләшеп шулар белән.

Бушандым,
Ярый яшәүнең
Ышану-йоласы бар.
И, әле бар бит безнең дә
Күбәләк буласылар!..

* * *

Әле генә зәңгәр язлар иде...
Кай арада инде көзләр кергән! —
Яшел төсе җирнең сиздермичә,
Чыгып китеп бара сентябрьдән.

Кырау төшә...
Гомер җәйләренең
Сиздермичә көзгә авышканы;
Ераклаша, һаман ераклаша
Яшьлектәге кәккүк тавышлары.

Җилләр генә җанда, давыл гына:
Яшьләр инде күптән елап кипте.
...Килер җәйләр моңга ничек чыдар? —
Йөрәгемне кошлар тыңлап китте!..

Тел ачкычы

Байлык-фәлән теләмәде безгә,
Кичерсәк тә гәрчә кыен чак —
Тел ачкычы тели иде әнкәй,
Берәребез юлга җыенсак.

Җаныбызга салып шул ачкычны,
Сәфәрләргә киттек өйдән без.
Серле ачкыч булган икән лә ул,
Адашмадык дисәм нидән без.

Ачып кердек күпме күңелләрне,
Серен белдек күпме бикләрнең,
Бәхетсезгә әйләнгәнен күрдек
Туган телен үги иткәннең.

Игелегең кабул итмәсләр күк,
Үзеңә кайтыр сыман — ук атсаң:
Гасырлардан күчә-күчә килгән
Бу ачкычны әгәр югалтсаң.

Тел ачкычы тели иде әнкәй,
Бүтән тагын нәрсә теләсен:
Туган телем! Белгән бит ул минем
Ни кылсам да сиңа киләсем...

Байлыгымның олылыгын тоеп,
Ышанып керәм якты көнемә:
Дәверләрне ачар ачкычым бар —
Рәхмәт яусын туган телемә!

* * *

Кайгырдың син, әнкәй, авырсак та,
Кабынасың — безгә авыр чакта.
Сызарыңны беләм, бу тормышта
Без ялгышып бер көн абынсак та.

Керфек какмый чыккан төннәрең бар,
Ут йотып ла узган көннәрең бар;
Саргаясың тәрәзәдән карап —
Кай җирләрдә тагын кемнәрең бар?

Көенәсең җирдә хәсрәт барга, —
Агыласың гүя болытларда:
Тамып уза көйгән иреннәргә
Инде сулып барган минутларда...

Гаҗиз идем газап чиккәнеңә —
Чит кайгыдан яшьләр түккәнеңә.
Төшендем мин: безгә генә түгел,
Бар дөньяга ана икәнеңә!..

Күчтәнәчләр тәме телемдә...

Сезнең белән сөйләшергә
Сандугач теле кирәк...

Халык җыры

Кунак-төшем — бик борынгы гадәт,
Сүз генә бир җырга-биюгә! —
Тансыклаган, көткән кунак булып,
Бәйрәм кергән авыл өенә.

Гел кайгырып яшәмәгән татар,
Бәйрәм иткән язын... Кыш көне...
Кучтәнәчсез бәйрәм буламыни! —
Табыннарга килгән кош теле.

Чәкчәк чыккан...
Җан җылысын халкым
Кучтәнәчләр итеп өләшкән;
Бәйрәмнәрдә безнең ата-баба
Кош телендә генә сөйләшкән!..

Үткәннәрнең матур гадәтләре
Югалмыйча күчкән бүгенгә:
Бәйрәм гөрли татар өйләрендә,
Кучтәнәчләр тәме телемдә...

Сабантуй булып узган мәйданда

Кичә монда Сабантуй гөрләде,
Җыйды, көрештерде бу мәйдан,
Бабайларның кайнарлыгы кайтты,
Кунакчыллык күчте еллардан.

Атлар чапты...
Колга башларына
Менеп җитте кичә Кыюлык;
Хаклык батыр калды.
Мактанчыклык
Капчык тигәч төште егылып.

Эчкерсезлек кайткан кунак булып,
Тапкырлыгы шунда, җорлыгы.
Һәр кешенең җанын сыйпап йөрде
Гасырлардан килгән җыр-моңы...

Халыктагы матур гадәтләрне
Берәм-берәм җыеп еллардан,
Бер күрсеннәр әле диеп, ахры,
Дәшеп алган безне бу мәйдан.

Бүген менә тагын таралыштык.
Еракларда килгән җылылык
Мәйдандагы ак багана сыман
Күңелләрдә калды сузылып...

1984 ел җәе кигәвененә

Шәһәргә син нигә килгәнсеңдер?
Авылда бит хәзер печән өсте,
Яше-карты таңнан таңга кадәр
Болындадыр инде бөтенесе.

Чалгы чыңлавыдыр тугайларда, —
Минем өчен дә бер тыңлар идең;
Печән җыйган сылу яшь кызларның
Тырмасына барып кунар идең...

Адаштыңмы,
Нигә килдең миңа?
Табалмадыңмыни болыннарны?
Атлар печән тарттырмыйлар мәллә,
Югалттыңмы елгыр колыннарны?

Ат куарга малайлар соң юкмы,
Учакларда ашлар пешмимени?
Ник кагасың тәрәз пыяласын, —
Асыл җәйләр искә төштемени?

Печән чабып йөргән тимер «атлар»
Синҗа бер дә кызык түгелдер шул;
Түзәлмичә төтен, май исенә,
Бире качып килгән көнеңдер шул...

Бәргәләнмә болай, өзгәләнмә,
Зыңгылдатма тәрәз пыяласын! —
Башны ташка орып кына инде
Үткәннәрне кире җыялмассың.

Какма хәтеремне, яралама,
Әрнү булып тамма җырларыма.
Җәй узмаган әле, канатың бар, —
Оч син кире, оч син урманыңа!..

Ә мин оча алмыйм, —
Тәрәзәмдә
Катлы-катлы вакыт пыяласы;
Башың бәрә-бәрә эзләсәң дә,
Үткәннәрнең юктыр табыласы...

* * *

Кибеп бара гөл сабагы,
Зәгыйфьләнә, төсе кача...
Күпме яфрак-чәчәкләрне
Үткәргән ул үзе аша!

Һәм мин, аның шул саргайган
Сабагына карап, бүген
Безнең өчен бетерешкән
Әнкәйләрне уйлап куйдым.

Нур булып калыккансың...

Туган авылымда безнең өй
урынында үсеп чыккан яшь каенга

Талпынасың, тартыласың —
Җилме бер, каенмы син?
Кабатланмас шатлыгыммы,
Әллә бер кайгыммы син?

Безнең гөнаһсыз чакларны
Күтәреп алдыңмыни?
Тирәннән алып чыктың да,
Уйларга талдыңмыни?

Яктырып басып торасың, —
Карлар сарылдымы әллә?
Әбием-бабамнар җаны
Шулай ак идеме әллә?

Без монда кичергәннәрне
Син генә беләсеңдер,
Шуларны бөтен дөньяга
Күрсәтим дигәнсеңдер...

Туфрак-дымнан гына түгел,

Еллардан, халыктан син! —
И каен! Чорлар төбеннән
Нур булып калыккансың...

Каеннарга

Сезне мактап күпме җырладылар,
Сезнең хакта күпме яздылар?!
Сафлык символына әйләндегез...
Тик һаман да әле аз болар.

Күпме күз яшегез түгелгәндер! —
Язлар саен безнең сабыйлык,
Гомер җуелмаслык эзләр булып,
Кәүсәгезгә калды язылып.

Безнең белән бергә хәсрәт чигеп,
Безнең белән бергә сөйдегез;
Кем өчендер кызлар булгансыздыр,
Кемнәргәдер егет идегез.

Гаҗәпләнә идем:
«Якташларның
Йөзе якты болай нигә?» — дип, —
Аларга бит балачаклардан ук
Сез киләсез икән ияреп!

Каяндыр бу кече күңеллелек? —
Озатасыз, каршы аласыз,
Чайкаласыз кабер өсләрендә, —
Кемгә — ана, кемгә бала сез...

Юк,
Барсын да әйтеп бетерә алмам,
Кала әле, кала миннән дә,
Бик күп моңнар түгелер әле сездән,
Гасырларның җиле тигәндә...

Миләш

Өй түрендә — миләш,
Иелә җилләр тигәч,
Тәрәзәгә карап кызара;
Өзгәләнмә, миләш, —
Булчы якын сердәш,
Мәхәббәтен көткән кызларга!

Языңкөзең димә,
Башкаеңны и дә
Йөрәкләрен тыңла көн дә син;
Әйтмә таң җиленә,
Бел тик үзең генә, —
Ятлар берүк сизә күрмәсен.

Өй түрендә — миләш...
Авыл берни белмәс:
Ник кызарган болай, димәсләр;
Яшерен яна-яна
Кулын болгап кала, —
Әллә кызлар, әллә миләшләр...

Зәңгәр күкләр, каурый болытлар...

Тып-тын калып, кемне юксынасыз,
Зәңгәр күкләр, каурый болытлар? —
Зәңгәр дәфтәр.... Ап-ак каурый каләм...
Кайсы шагыйрь сезне оныткан?

Нинди җыры калган язылмыйча,
Баш очымнан нинди сер ага?
Җавап бирә кебек күкләр миңа:
— Шагыйрьләрнең хәлен сорама!..

Каурый болыт! Буйсын кулларыма,
Язганымны сеңдер, зәңгәр күк! —
Бу дөньядан җирнең шагыйрьләре
Әйтәлмичә киткән сүзләр күп.

Языйм әле сезгә мин шуларны, —
Агылсыннар, дөнья гизсеннәр;
Сизмәгәннәр, әйдә, сизмәсеннәр:
Яшен дисен, шәфәкъ дисеннәр!..

Очу

Төшләремдә очканымны күрәм —
Карасана: мин бит канатлы!
Кеше заты шул канатлар өчен
Күпме гомер инде җан атты...
Ә мин очам,
Безне кызыктырган
Юлларына төштем кошларның;
Гаҗәп түгел берни —
Әйтерсең мин
Еллар буе шулай очканмын!
Бик түбәндә калды бөтен ваклык,
Мәшәкатьләр, дөнья чүп-чары —
Юкка чыкты бүген бөтенесе,
Алар өчен юллар юк ары.
Сафлык Иле! —
Менә кайда икән
Безнең җанга зарур иркенлек!
Шул киңлекне тойган күңел өчен
Кеше гомере — бары бер көнлек...
Мин уяндым:
Канатлар юк индә...
Тик түбәнгә инде төшмимен, —
Оча беләм,
Җирдә яшәсәм дә,
Күкрәгемдә барыбер кош минем!..

Таң суы

Таң сызылыр-сызылмас мәл...
Дөнья әле уянмаган.
Кош-корт тынган... Җил дә исми... —
Чишмә-сулар болганмаган.

Шулчак Кеше суга килгән,
Шифалы, саф таң суына;
Балаларын юындырган,

Авырса да кайсы гына.

Ышанычы, өметләре
Шунда булган бөтенесе. —
Әйтерсең лә күңелен дә
Таң суында юган Кеше...

Таң сызылыр-сызылмас мәл...
Челтер-челтер таң сулары, —
Илаһи бер пакьлек булып,
Кичә килә гасырларны.

Күңелләргә күчә килә... —
Мең сырхаудан савыктырыр;
Кайгыларны, хәсрәтләрне
Ак өметкә алыштырыр.

Бар җанымны ачып салам,
Халкым, сиңа киләмен дә. —
Дәверләрне дәвалаган
Таң суы бар йөрәгеңдә...

Өй салу

Васыять итеп калдыргандыр безгә,
Юкка әйтмәгәндер бу халык:
Үз гомереңдә бары бер булса да,
Син керергә тиеш өй салып.

Борынгылар шуңа тугры булган...
Үткәрмәгән яңгыр-җилләрне,
Яман күздән нәселен саклап килгән
Бабайларның салган өйләре.

Әтиләр дә салган үз өйләрен,
Бүрәнәнең салып юанын.
Ата йорты — бала өчен кыйбла,
Читкә типкән чагы юк аның.

Мин дә менә үз куышым салам,
Гомерем буе салам бер өйне.
Нәселемнең изге төсе итеп,
Бабайлардан алам өлгене.

Нигезе нык, һавасы саф булсын,
Иркен булсын, димен, эчләре;
Күңелләрне яктыртырлык булсын
Гадәтләрнең монда күчкәне.

Капкаларын бизәк-бизәк итәм —
Балкып торсын ил-көн каршында,
Үткән-сүткәннәрне тартып торсын,
Кунак итсен, чакырып алсын да.

Кеше өзелмәсен: керсен дуслар,
Төн кунарга төшсен юлаучы;
Балаларым кызармаслык булсын,
Оныкларга җитсен җылысы.

Бүрәнәдән, агач-таштан түгел,
Өйне салам күңел нурыннан —
Әллә каян-кая күренерлек
Итәр идем, килсә кулымнан.

Мин өемне гомерем буе салам —
Күрше-күлән гаеп итмәсен.

Бар өйсезләр өйле булсын, димен,
Килгән кеше кире китмәсен...

Нәсел агачы

Нәсел агачы дип тормаганнар,
Җае килсә, балта чапканнар —
Кәүсәсендә тирән җөйләр калган,
Ботакларын утка якканнар.

Янган агач...
Башы утта булса,
Ташлар аралаган тамыры.
Бирешмәгән утка-суга гына
Агачларның җирдә калыры.

Язмыш бердер барлык чорларда да:
Агач булса — балта табыла.
Ләкин белә тарих агачларның
Балталарны ваткан чагын да...

Тамырлары кысып кочаклаган,
Җибәрмәскә тоткан, уралып —
Чорлардан син йолкып ташлап кара,
Гасырлардан аны кубарып!

Шул агачтан бит без...
Бурыч уртак —
Җирдә ничек яшәп китсәң дә:
Яфрак булып ярыл киләчәккә,
Тамыр булып тарал үткәнгә...

Кояшны каршылау

Күпме карасаң да —
Дөнья синнән туймас,
Котлы булсын таңнар,
Хуш киләсең, Кояш!

Ялтырасын чыклар,
Кошлар күтәрелсен;
Йокламасын бәхет,
Мәңге күктә булсын.

Көне буе бары
Җырлар гына тыңла;
Бүген сиңа хәсрәт
Күрсәтмәсен дөнья.

Илләр буйлап йөгер,
Һәрбер өйгә кер син:
Бар уйларын кеше
Нурларыңа төрсен.

Алып китеп яндыр,
Кайгыларны җый да —
Кеше түзде. Инде
Сабыр бирсен сиңа.

Җирдә сабыйларны
Сөеп иркәләргә
Оныта күрмә берүк,
Чык син иртәгә дә!

ГӨЛЛӘР ИСӘН...

Гөлләр исән...

Әй, дөньяда гөлләр исән әле...
Тамырланып элек-электән,
Тәрәзеннән балкып күренеп торган —
Күңелендә халкым гөл йөрткән.

Кайсы чорда ни күрсә дә башы,
Яшәсә дә ничек көн итеп,
Кайгысын да җирнең, шатлыгын да
Ул үстерә белгән гөл итеп.

Тәрәзәдән йодрык күрсәтмәдек
Узып барган чакта читләргә —
Өебезгә бүген кем килсә дә,
Гөлебез бар бүләк итәргә.

Тамырлансын күчеп һәр күңелгә,
Сөенсеннәр әле, көлсеннәр;
Өйдән өйгә, илдән илгә китсен —
Калмасыннар җирдә гөлсезләр...

Әй, дөньяда гөлләр исән әле,
Бу күңелләр нигә боексын!
Гөлләр булып сибелик җилләргә без,
Һәр тарафка бездән нур йоксын...

* * *

Болыннарда күбәләкләр —
Тере шигырь дәфтәрләре,
Шагыйрьләре күптән юктыр...
Шуларныңмы дәшкәннәре
Ишетелә җәйге җилдә? —
Тын алмыйча тыңлап кара!
Дәфтәрләре тик бер көнгә
Терелгәндер — кыска ара...
Очып китә лепер-лепер —
Үкенечтер соңга калсаң;
Бәхетле син — гөлләрдәге
Күбәләкне укый алсаң...

* * *

Бигрәк озак тоела иде безгә:
Үскән чаклар — тауга менүдер.
Хәзер инде һич туктатып булмый —
Чана шуу сыман бу гомер...

Йөгермәктә кеше...

Сабый чакта кеше йөгермәктә,
Йөгерүе белән сөйдермәктә;
Бер гамең дә куып җитә алмас,

Җилләр генә туладыр күлмәккә...

Үсеп җиткәч кеше йөгермәктә:
Юл белмәктә уе, җир күрмәктә;
Туган өйдән еракларга китеп,
Аналарын, ярын көйдермәктә.

Олыгайгач та кеше йөгермәктә:
Ил йомышын йомышлап йөрмәктә;
Әйткән сүзе, кылган эше белән
Җирдә яшәгәнен белдермәктә.

Картайгач та кеше йөгермәктә:
Үткәннәргә кабат кул бирмәктә —
Хыял белән көнгә ничә тапкыр
Дөньяларны гизеп өлгермәктә.

Гомере буе кеше йөгермәктә,
Бөтен күргәннәре — бер йөрәктә.
Гомерләрдән чыгып киталмыйбыз,
Никадәрле генә йөгерсәк тә!..

Бүре баласы

Бүре баласын бүреккә салсаң да,
урманга карый.

Мәкаль

Шәһәр өчен мин һаман да
Бүре баласы әле,
Таш аркылы да авылны
Күреп аласы әле.

Урманда үскән идек лә...
Йөртмәделәр иректә —
Алып китте салып гомер
Язмыш дигән бүреккә.

Еласам — ишетмиләр,
Уласам — иш итмиләр,
Сарыга сабышмый йөрим
Әле дә ничек, юләр?!

Урманыма карый-карый
Яшәрмен-яшәрмен дә
Төшеп калырмын беркөнне,
Бүреген тишәрмен дә!

Мин һаман да шул көенчә —
Бүре баласы әле,
Авылыма гомер буе
Йөгереп барасы әле...

Авыл

Кырык эшең кырылып ятсын,
Тәгәрәшсен кырык балаң —
Кырыгын да эшле иткән,
Авыл берсен онытмаган.

Кирпеч суктык:
Бер-бер артлы
Төшә торды калыплардан —
Безнеңише малайларны

Авыл шулай калыплаган.

Чалгы янап, печән чаптык,
Калышсак та күп ирләрдән —
Безнең ише малайларны
Авыл шулай үткерләгән.

Йөгән тоттык, ат өйрәттек,
Сере булган без белмәгән —
Безнең ише малайларны
Авыл шулай тезгенләгән.

Бер мәртәбә күрсәтер дә
Халыктагы бар булганны,
Илгә сөйләп йөрмәс авыл
Ирләр ничек ир булганны...

Кояш

Кояш белән без бит авылдашлар:
Ничә еллар бергә уйнадык;
Бергәләшеп кичен өйгә кайттык,
Аның белән бергә уяндык.

Озын көннәр буе Кояш — бездән,
Без — Кояштан тотам калмадык.
Озаграк чыкмый торса әгәр,
Майлы ботка биреп алдадык...

Безнең белән бергә ул да көлде,
Безнең белән бергә елады;
Хәлне белде төшеп тәрәзәгә,
Мин бит — Кояш, диеп тормады.

Барган саен яктырдылар еллар,
Тартылдылар һаман Кояшка.
Юлларыбыз аннан аерылмады
Инде менә ирләр булгач та.

Кояш белән без бит авылдашлар —
Бергә янып, бергә туңганнар.
Каралтырга базмас бу дөньяны
Күңелендә Кояш булганнар!..

Авылым көзе

Бүтән инде —
Бакчаларга кояш
Караса да әле җәйгечә:
Студентлар киткән,
Аналары
Ямансулап ялгыз чәй эчә.
Укучылар — мәктәп юлларында.
Этләре дә өрми — урам тын;
Моңсулыкны төтен әллә кая
Алып менеп китә югартын.

Көзнең башы монда — шушы көннән...
Чәй урынын каплап куяр да,
Әнкәң тизрәк бакчасына чыгар,
Яшелчәсен керешер җыярга.
Аннан кырау төшәр...

Су буенда
Оча-куна казлар кычкырыр;
Салкыннардан түгел,
Сагышлардан —
Агачларга сары төс керер...
Күрсенер җил,
Чыгар яланнарга,
Кошларыңны тезәр төркемләп.
Сибәр яңгыр —
Юар тәрәзләрне,
Бер бушаныр дөнья иркенләп.

Җиткән инде көзләр,
Бакчаларга
Караса да кояш җәйгечә:
Киткән балаларның аналары,
Яшен сөртә-сөртә, чәй эчә...

Көзге чакыру

Урамнарда көзге яфрак исе —
Хушлаша көз... Соңгы хушбуйлары;
Һавалардан безгә чакыру бар:
Күчмә туйлар йөри — кош туйлары.

Сызгырынып сөрән салып уза,
Авылларга кереп, шәһәрләргә —
Һәр күңелнең чиртә тәрәзәсен,
Өйдәкләп җил ерак сәфәрләргә.

Сузылып килә җир өстенә кичләр,
Әллә кая тарта, ашкындыра;
Кыялардан ташланырга әзер —
Яшь кызларның күңеле ташкын гына...

Ышандырмый-нитми генә, җирдә
Башларының исән каласына,
Чакыру бар —
Кай тарафка карап
Йөгерәсе адәм баласына?..

Чишмә

Чишмәләрнең холкы бүтән,
Чишмәләрнең үз җыры:
Җәй көнендә — салкын булыр,
Кыш көнендә — ул җылы.

Шулай кебек... Ә чынлыкта
Чишмә һаман бер килеш:
Җәй дә, кыш та үзгәрми ул —
Ничә килсәң, су көмеш.

Чишмәләрдә — бер үк җылы,
Җәй дә, кыш та бер тәмдер —
Көннәр генә үзгәрәдер,
Көннәр генә бүтәндер.

Салкын чакта — чишмә җылы,
Кызу чакта — салкын күк:
Катлам-катлам дәверләрне
Кичеп чыккан халкым күк...

* * *

Туган ил киң: җәелгән ул
Җәйләргә һәм кышларга;
Илеңнең бер кисәгедер
Күктә очкан кошлар да.

Китәләр көзен... Ямансу —
Илдән аерылам сыман,
Җил җәйге канатларымны
Минем каера сыман.

Уза кышлар да... Кайталар,
Кайталар туган илгә! —
Кошлар кайткан язгы мәлдә
Киңәеп китә ил дә...

Капка ачу

Рафаил абыйга

Малай чакта ачкан капкаларның
Яктылары ахры килер мәңге:
Авылыбыз килен төшергәндә
Ачып керттек күпме киленнәрне!

Гомерлеккә бүләкләгән язмыш
Капка төпләрендә чакта безне:
И абыйлар!
Үзебез дә белми,
Ачканбыз ла бәхет капкагызны!..

Киереп ачып куйгач, ул капкалар
Шул көннән соң бер дә ябылмады;
Урап узды (без ачканга күрә!) —
Кайгы-фәлән килеп кагылмады.

Кунак өзелмәде бәйрәмнәрдә,
Йортка дәүләт керде, муллык инде,
Уңган килен белән килгән бәхет
Кире китәр өчен түгел инде!

Гореф-гадәт саклап, абыйларга
Капка ачып керттек бәхетне без.
Гомерлеккә бүләкләгән язмыш:
Үзебез дә бетмәс бәхетле без...

Көз

Иртә-кичен җилфер-җилфер
Йөгерәдер җилгә каршы,
Агачларга сарылып кала
Иңендәге сары шарфы.

Кызыл мәрҗән муенсасы
Чәчелеп кала баланлыкта,
Әллә кая була үзе —
Дәшеп аваз салма юкка.

Һаваларга кыйгач-кыйгач
Тере чылбыр тезеп китә,
Баш очыңнан, кыйгак-кыйгак,
Үзәкләрең өзеп китә.

Ялан-кырны юып ала
Талчыккачтын җәйләр җәйләп;
Куакларга элеп куя
Ак мамыктан челтәр бәйләп.

Җилфер-җилфер уйнап бара
Иңнәреңдә сары шарфы,
Дөнья буйлап бер кыз килә —
Колач җәеп йөгер каршы...

Сөю фасылы

Күрсәнә бизәнүләрен:
Каеннарның кыз чагы;
Наз гына егет-җилләрнең
Киереп ачкан кочагы.

Сикерә дулкын,
Талларны
Сандугачтан көнлидер;
Бу мизгелдә кемнең кемгә
Гашыйклыгын кем белер?

Яңгыр тамчылары үбә
Күзләреннән гөлләрнең;
Өйрәтә икән күкеләр
Сөю-сагыну телләрен.

Тургай дисәм, күккә менгән —
Канатлы йөрәк бугай,
Бу мәлдә канат ярмаган
Йөрәкләр сирәк бугай.

Ачылган бөтен иркенә,
Дөнья бүген һай сылу!
Сездә нинди айлар икән? —
Бездә — Сөю фасылы...

Көзге

(Поэма)

Затлыдан да затлыбыздыр сыман:
Бар дөньябыз хәзер көзгеле.
Үзебезне әллә күрми торсак,
Бер минут та җаннар түзмиме? —
Стенада көзге, ишекләрдә...
Түшәмнәргә көзге тезделәр.
Кая барсаң, шунда каршылыйлар,
Эзәрлекли безне көзгеләр.
Үзебезне көзгеләргә шулай
Булдыралган чаклы төрдек без.
Көзгеләр күп,
Тик нигәдер менә
Йөзебезне генә күрмибез...
Сынабрак бер карыйсы иде —
Үзебез дә әле бардыр ла!
Ничек булсак, шулай күрсәт, көзге,
Мир алдында оятка калдырма...

Катламнарны актар: таңкә чыгар,
Чулпы булыр, көзге — табылган.

Байлыктан да бигрәк, борынгыдан
Матурлыкка кеше табынган.
Хәйран калгандыр ул, су өстендә
Үз шәүләсен күреп, үз төсен.
Үз-үзенә карап гыйбрәт алган...
Уйлап тапкан шулай көзгесен.
Матурлыкны ныграк таныр өчен
Кирәк булган көзге, хаклыкны;
Тирә-ягы кара чакта кеше
Көзгеләрдә тапкан аклыкны,
Төннәрен дә кояш күрә алган...
Күңел көзгеләрең сау булсын!
Безгә бүген байлыктан да бигрәк,
Матурлыклар күбрәк табылсын.
Борынгыдан кирәк булган көзге.
Кирәк бит ул әле безгә дә:
Дөреслекне һаман әйталмыйбыз
Туры гына карап күзләргә.
Кояш нурын капламыймы бүген,
Җирне буямыймы карагыз? —
Кара җаннарга да хәрәм түгел,
Көзгеләргә ешрак карагыз!..

Минем дә бар көзгем: изге мирас —
Туган өйнең иске көзгесе.
Киләмен дә шул көзгегә карыйм...
Әллә каян юктыр эзлисе:
Кайта миңа туган өй җылысы,
Сагышлары килә, шатлыгы —
Актарылам...
Беренчесе түгел
Мондый хәлнең, түгел актыгы.
Үткәннәргә бер тәрәзә сыман:
Күз төшүгә якты сирпелә,
Сабый чаклар карап тора аннан,
Бер моңая сыман, бер көлә...
Әкиятләрдә була иде бары
Тылсымланган мондый көзгеләр.
Өебездә андый байлык барын
Ничек белми калдык без генә?!
Җитәр иде микән тылсымнары
Ул көзгенең, белгән булсак та —
Алдыбызда тормыш үзе иде,
Әкият кенә түгел ул чаклар...

Кемдер әйтте: «Сез бәхетле!» — диде.
Кире какты көзге: «Юк!» — диде.
Очын-очка көчкә ялгый идек...
Әнкәйләрнең бәгыре ут иде.
Кирәк иде бәхет...
Тик ул гына
Бик эндәшми икән, син дәшеп;
Көлү итеп күрсәтмәде көзге
Беркайчан да безгә күз яшен.
Әткәй исән булса табар иде,
Кызганмаслар иде атын да.
Безнең белән санлашмады бәхет,
Сан бармыни ирсез хатынга?!
«Сез бәхетле!» — диде безгә кемдер —
Ул идеме, чормы, беркатлы:
Бәхетне без кышкы кара төндә
Салам белән урлап апкайттык,
Иңсәләргә салып, әрәмәдән

Зирек белән бергә ташыдык...
Мин бүген дә көзгеләрдән эзлим —
Әкиятләремнең башы юк.
Ул чакта ук яшермәде көзге:
«Бар!» — димәде юкны, — «Юк!» — диде.
...Очын-очка көчкә ялгый идек,
Әнкәйләрнең бәгыре ут иде...

Караганым — гади көзге түгел:
Мин — тылсымлы көзге хуҗасы,
Кылган гамәлемне дөреслимен
Аңа карап.
Әле моңарчы
Булмагандыр мине алдаганы,
Ак димәде, йөздә тап барда.
Беркайчан да ирек бирмәде ул
Аклыкларны салып таптарга.
Сөртеп кенә тота иде әнкәй —
Җаны кебек күрде көзгене.
Көзгеләрдәй булган икән җаны...
Соң төшендек ләкин без моны:
Безнең күңелләрне сөрткән бит ул
Тыны белән өреп, сак кына.
И тирән дә көзге...
Хәзер инде
Көзгеләрдә очрашсак кына!..

Кояш булып, кояш яктысына —
Булган чорлар — кара якканнар.
Дөреслекне күреп торган өчен
Көзгеләрне бәреп ватканнар.
Ил көзгесез калган...
Алданган ул
Күгендәге ялган кояшка;
Ачылмаган күзләр,
Меңәрләгән
Асыл затның җанын кыйгач та!..
Өйдә көзге ватылса да кыен —
Югалгандай була күз явың;
Ил кадәрле илдә — яман икән,
Хәтәр икән — көзге булмавы...
Бар тылсымы үзебездәдер лә,
Юктыр безгә читтән эзлисе:
Ил көзгесе — Ирек! —
Ни булса да
Тапланмасын илнең көзгесе!

Авызың чалыш булса, көзгеләргә
Үпкәләмә... — Күптән билгеле!
Үзебездән гаеп эзләмәдек,
Сүгеп килдек һаман көзгене.
Кемгә мал җитмәде, кемгәдер — дан, —
Катлы-катлы «Герой» булса да;
Яшералмый көзге —
Йөртсәң әгәр
Йөрәк урынында... мунчала!
Ялган шөһрәт-даннан оештырып
Көзге ясаттылар...
Андыйлар
Чын хәленә кире кайталмыйча,
«Көлке бүлмәсе»ндә калдылар!..
«Абзый»ларның кубызына кушылып,
Купшы сүзләр күпме кычкырдык —
Искерделәр бик тиз...

Ул вәгъдәләр
Булып чыкты бары өч көнлек.
Качтык көзгеләрдән.
Ямьсез чакта
Үз-үзеңне килми күрәсең.
Көзгеләрдән карамасаң, йөзең
Ниндилеген каян беләсең?!
Хатаны да хуплый өйрәнгәнбез...
Чиге бардыр шәүлә булуның —
Ялгышканда төзәтерлек кенә
Бер-береңә көзге бул идең!

Көзгесезләр җирдә күп булдылар,
Кыйбласызлар...
Җаны гарипләр...
Үз карасын бүтәннәргә ягар
Ул бәндәләр, сине гаепләр.
Көчсезләргә өрер,
Көчлеләрнең
Аягына килеп елышыр.
Шул көе дә илнең бер матуры
Булып күренергә тырышыр.
Андыйларга көзге буласы бар,
Ачып күрсәтәсе чын йөзен —
Бу чаклы ук кералмаслар иде
Ил күзенә кичен-көндезен.
Үзебезне таный алыр чакта,
Гореф-гадәт барда, тел барда
Ешрак карыйк әле көзгеләргә —
Төсмерләнә бүген кем анда?
Туры карыйк:
Кемнәр икән соң без,
Ни кылабыз, ничек хәлебез?
Ата-бабаларның изге исемен
Онытмадык микән әле без?
Замананың яман чүп-чарына
Бетмәдеме җаннар буялып?
Йөрмибезме туган телебездә
Сөйләшергә кайчак оялып?
Йөзе дә юк, әйтер сүзе дә юк —
Кемнәр үстерәбез алмашка?
Күп нәрсәгә инде күз йомабыз —
Күңелләрне нинди ләм баскан?
Хәтерләрдә ни бар?
Манкортларга
Әйләндекме әллә инде без? —
Төбәбрәк бер карагыз әле
Көзгеләргә,
Булса көзгегез!..

Әйләнеп бер артка карыйм дисәң,
Яндырылган тарих, ягылган.
Күңел көзгеләре — җырлар гына
Килә безгә
Хәрабәле чорлар ягыннан.
Нәсел-нәсәбеңә, милләтеңә
Карасалар әгәр җирәнеп,
Бабайларның йөрәгеннән чыккан
Шул моңнарны сузып җибәрдек.
Җаны кара булган — җырлый алмый,
Якты җаннар — җырсыз торалмый;
Тамырында «Әллүки»ләр аккан —
Беркайчан да вәхши булалмый!

Илсез-җирсез калган чагында да
Юк, имансыз булып калмадык:
Без бит изге кабер ташларының
Өсләренә храм салмадык...
Хөкемдарлар булып дан чыкмады,
Якласак та — бары хак эшне.
Башкисәрләр түгел нәселебез;
Җырлый халык —
Җырлар баш кисми!
Яндырылган тарих, туздырылган...
Җыр янмаган. Безгә җыр калган:
Таный алыр бабалары җанын
Бу көзгегә килеп күз салган.

И тирән дә көзге...
Бер-бер артлы
Әллә нинди йөзләр ачыла;
Күпме карасаң да, уйларыңның
Чыгалмассың кебек очына.
Алларыңда гади көзге түгел —
Ил-халкыңның намусыдыр ул:
Күз карасдай саклап,
Каның белән
Юа-юа карыйсыдыр ул.
Йөзгә таплар куна-нитә калса,
Шул көзгегә карап сөртәсе;
Юкка уйлап тапмагандыр кеше —
Күңелебездә көзге йөртәсе.
Югалтканнар бардыр көзгеләрен,
Адашканнар еллар эчендә —
Көзгесезләр!
Бер карагыз килеп:
Бу җыр-көзгем — сезнең өчен дә...

* * *

Барыбыз да — ата балалары,
Һәркайсыбыз — бала атасы.
Никадәрле тармаклансак та без,
Тамырыңа кире кайтасы.

Кемдер кайта йөз яктысы булып,
Йөз карасы булып — кемнәрдер.
Утлар-сулар кичкән нәсел-ыру
Ак-карасын байтак күргәндер.

Гасыр иңләп кайтыш...
Йөзләренә
Кер кундырмас өчен тырышам:
Бер ягымнан әткәй җитәкләгән,
Бер кулыма улым елышкан...

Кесәдәге җил

(Шаян хәтерләү)

Малай чакларда ук безнең
Кесәләргә җил кергән —
Ни салсаң да, салган берсен
Илгә чыгып җилпегән.

Һич мантымады кесәләр,

Тулып тормады бер дә;
Шунда кереп уйнамаса,
Урын беткәндер җилгә!

Өләште чикләвеген дә,
Таратты борчакны да;
Өлешсез калдырмады ул
Дусларны бер чакны да.

Хәзер инде аптырамыйм:
Байлыгым — бөтен илдә.
Рәхмәт инде малай чакта
Кесәмә кергән җилгә!..

* * *

Баш очында күкләр нинди тирән,
Офыклар киң, көннәр нинди якты!
Үтәр юлың шул яктылык аша —
Тууыңнан туфрагыңа чаклы.

Мәңгелеккә китеп югаласың,
Шул яктыга кереп чыгасың да;
Үзең белән көн яктысын түгел,
Алып киталмыйсың чырасын да.

Яктылыкта калып буладыр ул
Кушсаң гына аңа үз яктыңны:
Тууыңнан туфрагыңа чаклы
Түгәсең бар әле йөз яктыңны!

Бакчамдагы ак самавыр...

Без үскән чаклардагыча,
Үзгәрмәде һаман жыры:
Бакчамдагы өйнең яме —
Әнкәйнең ак самавыры.

Тирәсенә тезелешеп,
Күпме чәйләр эчелмәде!
Ишек ачык булды һәрчак,
Нинди кунак төшермәде...

Балкып каршы ала иде
Әнкәйнең ул үзе кебек:
Кешегә йөз итим диде,
Авызлардан өзсә-өзеп.

Ачык чырай булды аның
Хәзинәдән иң зур сые;
Ашка жыйды бәйрәмнәрдә —
Авыл түгел, еллар сыйды...

Көнгә ничә куелгандыр —
Санамадык, исемдә юк.
Әнкәйнең ак самавыры
Үзе балкый — эчендә ут...

Әнкәйләр бер китә икән,
Безгә кала самавырлар;
Эчләрендә ут булмаса,
Алар ничек яңарырлар?!

Бакчамдагы өйнең яме

Ак самавыр — әнкәй төсе:
Тирәсенә җыя безне
Әле дә ул аның төсле...

Тургай

Басулар өстендә тургай...
Кар да бетмәгән эреп,
Талпына — яланга чыккан
Сабыйлар җаны кебек.

Тургайның өзгәләнүен
Әй, ничек аңлар идең,
Булмаса язгы яланда
Йөгергән чагың синең?!

Авыл карчыклары

Карашларың моңсу-моңсу, чәчләрең ак,
Картлык көнең — гомер сөргән җирдән ерак,
Зарыгасың кордашларың хәл-әхвәлен
Авыл якларыннан искән җилдән сорап.

Офыклардан яшь чакларың эзлисеңме,
Урак урган җирләреңдә йөрисеңме?
Иртә таңда ак намазлык өсләрендә
Оеп кына изге теләк телисеңме?

Сабырлыкны Ходаеңнан сорап алдың,
Сабыр савытларың тулса елап алдың.
Җырларың да сабырлыкка дога сыман —
Җырлый-җырлый эчтән генә сыза бардың.

Өзгәләнсә өзгәләнде — җан чыкмады,
Челтерәп аккан чишмә суын тансыклады.
Таш улакта мөлдерәгән чишмә төсле —
Шәһәр өйләрендә авыл карчыклары...

Авыл җаны

(Поэма)

Гел башкада иде юкса ният,
Тел чишелгән заман,ниләр язмам! —
Калыкты да ачы төер булып,
Кемдер алды кебек бугазымнан.
Әйтерсең ул көтеп кенә торган
Каләм белән ялгыз калган чагым.
Кемнәргә соң бирәсем бар икән,
Кайсы сорап килгән алачагын?
Танымыйча буламы соң аны:
Тамактагы төер — авыл иде...
Кайтып күреп килгән булгалады —
Карап торулары авыр иде:
Сирәкләнгән өйләр... Өнсез кичләр...
Бала-чага да юк урамында...
Килеп күрешкәне — карт-корыдыр...
Без югында ниләр булган монда?!
Авыл диеп сөйләнгәнбез генә,
Чынында бит аны оныттык без!
Язмышларны кем каргады әле,
Нинди каргышларга юлыктык без?

Тамагымда ачы төер тора —
Танымыйча буламы соң аны?
...Шәһәрдәге таш фатирдан мине
Эзләп тапты авылымның җаны.
Хәтергә бер күз салырга кушты,
Бушатты да тынны аз гына ул;
Элек әнкәй хат яздырган төсле,
Васыятен әйтеп яздыра ул...

Гаҗәп түгел көтмәгәндә болай
Бәреп кереп миңа, ду килүе:
Без китсәк тә, онытмады бит ул,
Беренче кат түгел бу килүе.
Җанга шифа өстәп, ераклардан
Кипкән мәтрүшкәләр булып килде;
Әнкәйләрнең безгә бәйләп салган
Оекбашларына тулып килде.
Көнгә ничә тапкыр кесәләрдән
Яшереп кенә алып карый идек:
Авылыбызның җаны кызлар язган
Хатлар эчендә дә бар иде бит!..
...Хәлне белә торды.
Ә без инде
Тар балаклы чалбар киеп алдык;
Кызлар белән — мини юбкалылар! —
Бераз гына «твист» биеп алдык,
Кереп-кереп чыктык ресторанга...
«Шәһәрләшеп» киттек бик тиз шулай.
Килә торды авыл.
Тик кайчакта
Безне инде танымады бугай.
Авыл малайлары булган өчен
Оялганны сизә иде микән?
Әллә инде, горурлыкларына
Тимим диеп, түзә иде микән?
Йөзебезгә бәреп әйтмәсә дә,
Сыкрангандыр авылымның җаны.
Без, өч көнлек «шәһәр бөекләре»,
Ул чагында төшенмәдек аны.

Кайсы мода белән киенсәк тә,
Ташламады безне авыл җаны:
Безнең сыман китеп барганнарның
Яшел чирәм булды авырганы.
Шул көенчә күрермен дип кайтам,
Ничәнче кат инде алданам мин:
Имәнепләр китәм, күрәмен дә
Авылымның җаны калмаганын.
Авыл җаны...
Каян белик ди без
Гади авылның да җаны барын?
Ул турыда кемнәр уйлап торсын
Ташлап киткән чакта авылларын?
Үзебезнең җан кайгысы иде...
Качып китте паспорт булмаганнар.
Бәхетсезлеген дә таба бугай,
Читкә китеп бәхет юллаганнар.
Шәһәрнеке булып беталмадык,
Түгел инде авылныкы да син;
Үзеннән һич өстен булмый кеше,
Кая гына кереп укымасын!
Авыл җаны һәрчак безнең белән,
Үзе һаман анда — еракта дыр.

Зарыктырмый алып кайтыгыз бер
Авылыгызның җанын, елатмагыз.
Никадәрле генә юатсаң да,
Үзенекен итә, ярсулана,
Зиннәтләнгән сарайларга сыймый —
Шәһәр урамнары тар шул аңа.

Тормыш ямаулыгы табалмыйча,
Аптыраушта калган чакларында
Әйтә иде әнкәй: «Карыйсым юк,
Китсәм әгәр, авыл якларына...»
«Олы сүзем көфер китермәсен», —
Дия торган иде бүтән чакта,
Ачыргаланудан исләреннән
Чыгаргандыр инде ул бу хакта:
Тик бер генә түгел, мең карады,
Шул яклардан күзен алалмады;
Шәһәр өйләрендә яшәсә дә,
Күңел белән анда калалмады.
Яше тамды тәрәз төпләренә...
Юатырдай сүзләр дәшәлмәдем.
Белмәдем шул әнкәй кыяфәтле
Авыл җаны монда яшәгәнен...
Ничә еллар авылымның җаны
Безнең тәрәзәдән карап торган! —
Йокыдагы шәһәр өсләренә
Җан яктысын сирпеп, таң аттырган.
Андый сүзләр әйтмәс иде әнкәй,
Белгән булса ни хәлләргә тарысын...
...Җаны шәһәрләрдә тилмергәндә,
Авылларның нинди яме калсын?!

Күпме өй урыны...
Елый торгач,
Сукырайган күзләр сыман алар.
Өе исән чакта никадәрле
Күңел нуры, җылы сыйган аңар?!
Нигез саен туктап, һәрбер өйне
Хәтеремдә бүген барлап йөрим;
Үзебезнең монда нинди яра
Салганлыкны хәзер аңлап йөрим.
Ялгыз гына киткән идек тә бит
Туган өйдән чыгып киткән көздә —
Авылыбызны килер буыннардан
Бөтенләйгә мәхрүм иткәнбез лә!
Игелексез ата баласыдай,
Әллә кая китеп олакканбыз;
Сукырайган ана төсле булган —
Авылның бит җанын елатканбыз.
Үзебезнең гаепләрне ялгыш
Бүтәннәргә япсартмагыз тагын:
Синнән-миннән башка, кемнәр булсын —
Алучысы бездер авыл җанын!..

Авыл туфрагында ничә гасыр
Үскән гөлебезне алып киттек:
Чит җирләрдә ни көткәнен белми,
Туган телебезне алып киттек.
Алып киткән идек китүен дә...
Саклый алдыкмы соң ул гөлне без? —
Тукай шигырен балаларыбызга
Ничек өйрәтергә юл белмибез.
Мәктәпләрнең тәрәз төпләрендә

Аңа да бит җитәр иде якты! —
Үзебезне үзебез кимсеткәндә
Сагына ул гөл авылдагы чакны.
Ата-бабаларның йөрәгендә
Генә йөргән нәфис гөл иде бит...
Авыл кичләрендә сандугачны
Көнләштерә язган тел иде бит!
Алып киттек...
Шундый гөлне хәзер
Бу тирәдә күпләр кирәксенми;
Телен сатып түрә булган —
Аны
Яклап сүз әйтергә йөрәксенми.
Бер гасырлык гыйбрәт алырлык бар
Безнең җыелышларның мизгеленнән:
Башкаларның бер гөле дә хәзер
Өстенрәк синең йөз гөлеңнән...
Гөлебезне күпме саклап булыр
Кыерсыткан чакта этә-төртә?
Күптән корып беткән булыр иде —
Аны да шул авыл җаны йөртә...

Авылларның, хәер, төрлесе бар,
Безнекедәй бары да таралмаган.
Тик алар да инде талaнудан
Үз җаннарын саклап калалмаган.
Кемнәр килеп, ничек булдыралса,
Авылларны шулай таладылар.
Кайчагында хәзер басуларда
Бер тыңларлык тургай табалмыйлар.
Без илтифат итмәсәк тә, әллә
Күреп тормый димсез барысын алар:
Берән-сәрән калган чикерткәләр
Сайрамыйлар инде — чаң сугалар...
Табигатьне сөйләп торам тагын,
Кемгә хаҗәте бар, харап булса?!
Хәтәррәкне дә күрер идең,
Күңелләрне ачып карап булса.
Элек болыннарга сыймаган җан
Кысан ихатадан артмый хәзер;
Күршесендә энә артык икән —
Көнләшүдән көеп, шартлый хәзер.
Ут күршеләр...
Ата-аналары
Бер-беренә элек утка кергән.
Инде хәзер черт та кире чыкмас
Урыс капкалардан, юкка йөрмә!
Кунак-төшем, килем-китем бетте,
Бәйрәмнәрне күпләр онытып бара.
Исән микән әле, тибә микән! —
Йөрәгеңне, авыл, тотып кара...

Авылында ул бердәнбер иде,
Калмагандыр гармун кермәгән өй;
Өйләр генә микән? —
Аның тавышы
Кемнәрнең соң җанын телгәләми?!
Кыз-кыркынның йөрәгендә булды,
Сугылып китә иде картларга да;
Бер бәйрәм дә ансыз узмагандыр,
Тынмады ул авыр чакларда да.
Туйлар булса, затлы кунакларның
Гармун иде башлап дәшелгәне.

Ул белмәгән серләр калмагандыр —
Бернәрсәсен авыл яшермәде.
Яшермәде...
Инде кемнәр сөйләр
Күңелендә булган моңын-зарын?
Көрсенергә генә калды хәзер —
Яшьләр белән китеп барды гармун.
Сандугачсыз тал шикелле, авыл
Тып-тын гына керә кичләренә.
Күпне күрде.
Әмма бу хәлләрне
Китермәгәндер ул исләренә.
Гармуныннан башка — авыл бүтән,
Төннәр шомлы кебек, өйләр ятим;
Телсез калды җаннар: йөрәк серен
Гармун кебек итеп кемнәр әйтсен?
Бәйрәмнәренең дә яме бетте,
Күңелләрне ачкан — гармун икән;
Авылны син ятим итим дисәң,
Моңнарыннан гына яздыр икән!
Чит җирләрдә йөреп, гармунны да
Инде хәзер телдән калган диләр:
Тырышса да чыкмый икән аннан
Авылдагы җанга якын көйләр...

Салкыннар да тотып калалмады,
Киртә булалмады явымнар да —
Кирәк-ярагыңа йөгерергә
Базар иде элек авылларда.
Иртә таңнан арба-чана тартып,
Әнкәй белән күпме барган булды.
Оныталмыйсың —
Борының белән бозлар,
Карының белән карлар ярган юлны...
Әллә нәрсә алыр чамабыз юк,
Безгә бары ярты пот он кирәк.
Озак тормый, кире борылабыз,
Унбиш көнлек яшәү хакын түләп.
Тормыш кысканына ватылырга ярамаган,
Инде таш идек без;
Арба тартып, ерак базарлардан
Алты җанга гомер ташыдык без,
Атна ялын күпләр көтеп алды —
Базар тулы халык була иде;
Ул чагында иртәгесе көнең
Базарлардан алып була иде...
...Авылларда хәзер базарлар юк.
Белә торып, һаман шунда барам.
Онга түгел инде — ансы җитә,
Ялгыз җирси-җирси, моңга барам.
Алам әле арбам булмаса да,
Төйим әле җанга сыйган кадәр —
Бүген илдә моңсыз калганнарга
Алып кайтып өлгералсам әгәр...

Ак бәхетләр эзләп чыгып киттек...
Алдалаган хыял, аны беләм:
Кереп чумдык шәһәр сөременә
Авылымның ап-ак җаны белән.
Заманасы корымланган чакта,
Үзең генә ничек ак каласың —
Керсез җанны кара ялалардан
Ничек итеп саклап апкаласың?

Казлар әнә канатлылар да бит,
Ап-ак булсалар да каралдылар.
Гаепләләр генә ак көенчә —
Көчлеләргә кара ягалмыйлар...

Кайда гына юктыр авыл җаны,
Төрле якка инде таралган ул.
Авылдашлар һаман китә тора —
Сабый сыман, калмый алардан ул.
Киткән чакта каерылып карый,
Вокзалларда йөри ямансулап;
Урманнарга барып чыкса көзен —
Урман булып урман яна сымак.
Ярдәм сорап безгә кычкыра ул,
Һаваларга менеп сөрән сала;
Гөнаһыбыз шулай зур микәнни? —
Кыр казларын кемдер корбан чала...
Тыпырчына миһербансыз кулда,
Бәргәләнә җаны авылымның;
Син бит аның канатлары идең,
Нигә әле болай каерылдың?!
. . . .
Талпынасың һаман, тартыласың,
Авылыңның җаны күккә тарта.
Башларыңа төшкәч аңлыйсың шул:
Кошлар юлы нигә туган якка.
Кактырмыйча-суктырмыйча гына
Саклап йөртүләре авыр аны...
...Үз-үземә урын табалмыймын —
Кая куйыйм сине, авыл җаны?!

Язгы хатирә

...Авыл ачлы-туклы.
Кырда — ачы кукы.
Агач башларында — күкеләр.
Алар ничә кабат
Гомерләрне санап,
Очын-очка ялгап үттеләр...

Өзелмәде өмет.
Ачынмаган идек,
Ул кукылар ачы булса да.
Язлар белән килеп,
Сөрән салыр кебек
Яшьтәшләрнең кайсы булса да.

Заманнардан барлап,
Язмышларны ялгап
Йөри микән — күке кычкыра...
— Сиңа күпме, күке,
Кемнәр болай итте? —
Чыгалырсың микән очына!

Чорлар — кара-каршы:
Кычкырадыр кайсы,
Бармы агач моңнар кунмаган?
Искә төшә барсы:
Ачы, бигрәк ачы...
Ә кукылар...
Ә кукылар ачы булмаган!

Кичке уен

Кичке уен иде бит ул —
Ничек әле төнне кичте?
Айлар-еллар аша үтеп,
Сагындырып искә төште:

Җәйге ындыр артларына
Чакырадыр тальяннары...
Мин монда да —
Егетләрнең
Кайда икән калганнары?

«Чума үрдәк, чума каз...» — дип,
Шулардыр — кул чабып тора:
Сөйгәннәрнең елмаюын
Йөрәгенә салып тора.

Салып тора әйтер сүзнең,
Бер-бер артлы, җырга — барын;
Бөтенесе белеп тора
Җырның кемгә җырланганын.

Кызлардагы уңганлыкны
Уенда да күреп була:
Түгәрәкнең уртасында
Гөлләр үскән кебек була...

Җәйге ындыр артларында
Кыза бара кичке уен...
...Кая алып киттең мине,
Белештерми, кичке уем?! —

Авылларда кичке уен
Булмый инде, онытылды...
Яланнарда әллә кайчан
Тальяннарның моңы тынды.

Клубларын, сарайларын
Тарсындымы кичке уен —
Яланнары белән бергә
Хыялларга күчте... Кыен!

Кичке түгел — гомерлектер
Инде безгә ул уеннар,
Озынайта ул кичләрне,
Озынайта һаман еллар.

Кызларның-егетләрнең дә
Мөһим түгел кайдалыгы —
Йөрәкләрен җылытадыр
Кичке уеннар кайнарлыгы...

Мокамай

...Ике штансыз малай дөнья белән
Танышып йөргән идек бергәләп...
Һади Такташ

Аерылмыйбыз гомер буйларына,
Калмый бездән, калмый...
Ник алай? —
Бергә уйнап үскән малайларның
Иң якыны кебек Мокамай!

Чабаталар бергә үрмәсәк тә,

Мәктәпләргә бергә йөрелгән.
Шигырь җене безгә аннан гына
Кагылгандыр, бәлки, кем белгән...

Бергә мендек каен башларына...
Кемнәр инде нишләп бетмәде!
Ә Мокамай исән.
Шагыйрь аны
Югалырлык кына итмәде.

Һәр малайга якын иптәш булды,
Ул басмаган җирләр юк бугай;
Дөнья белән таныштырып йөри
Әле безне һаман Мокамай.

Чәчрәп чыгып, яклашырга әзер,
Кыерсытса берәү телебезне.
Әллә ничек, үлем тырнагыннан
Йолып калыр сыман ул безне...

Бергә уйнап үскән малайларның
Иң якыны кебек...
Ник алай? —
Ерактагы каен башларыннан
Кулын болгый безгә Мокамай...

Каен

Ниләр синең башкаеңда —
Сыгыласың җил саен?
Җилләр белән җитәкләшеп,
Кая барасың, каен?

Җилләр юатыр дисеңме,
Сереңне сөйлисеңме?
Безнең кайгыларны илгә
Таратып йөрисеңме?

Авыл саен, урман саен,
Еллар саен, чор саен —
Безнең белән җитәкләшеп,
Кая барадыр каен...

* * *

Җилләргә кушылып җырлама,
Көй эзләп интекмә гыйшкыма.
Әнә бит, кошларга колак сал —
Быел да күкеләр кычкыра.

Яшәрә дөньялар быел да,
Инде бу ничәнче кабаттыр!
Искәртә шикелле табигать:
Яратты...
Ярата...
Яратыр...

Быел да кычкыра күкеләр,
Әле без киткәч тә кычкырыр.
Таныррлар,
Таныррлар сөюне —
Җирдә ул иң моңлы кош булыр...

Көй эзләү

(Поэма)

1

Кулларыма кабат гармун алдым
Көтмәгәндә-уйламаганда.
Ничек болай килеп чыкты әле —
Ничә еллар уйнамаганга?!
Яшьлектәге дәртле-ярсу көйләр
Ничек итеп әле онтылды?
Әллә нинди гамьсез тынлык баскан
Түгелме соң торган йортымны?!
Гармунсыз да яшәп булган, димәк,
Дөньясында,
Җырсыз-көйсез дә...
Ничек җан сакласаң булмыйдыр ул:
Яшиләр бит уйсыз-нисез дә.
Ничә еллар шуңа өйрәткәннәр...
Гармуннарның көе югалган.
«Җырның ертыгы юк», диләр дә бит,
Ертык җырлар күпме җырланган!
...Ничек итеп аерылдым сездән,
Исән микән әле, бармы сез? —
Онытылган көйләремне эзлим...
Гармун кирәк,
Булмый гармунсыз!..
. . . .
Әллә ничә төрле көй уйныйлар —
Тик берсе дә минем көй түгел...
Кушылып китә алмыйм көйләренә,
Ялгышыла,
Бетәм интегеп.
Көйгә килми аптырата сүзләр,
Кырган эшләр, кылган гамәлләр.
Утыртмакчы үзенең арбасына
Кыйбласыннан язган адәмнәр...
Иман нуры илдә калмаган чак...
Яшәмидер көй дә имансыз.
Кая китте җанны чайкар көйләр? —
Көй табалмыйм,
Нишлим мин ансыз?!
...Кулларыма кабат гармун алдым,
Әй уйныйсы иде гармунны,
Түгеләсе иде...
Нидер тота,
Юлларымда әллә ардыммы?
Ата-баба көе сагындыра,
Алар тоткан гореф-гадәтләр;
Юксындыра әткәй җырлаган җыр,
Моң яралган изге сәгатьләр...
Үз италмыйм бүтәннәрнең көен,
Кулларыма гармун буйсынмый...
...Бу җанымның әллә кай төшендә
Үкси-үкси бер көй сулкылдый...
Бер башласам, туктый алмам сыман,
Йә йөрәгем ярылыр, йә гармун.
Тик барыбер яши алмам ансыз —
Мин ул көйне эзләп табармын!..

2

Төймәләрдә йөри бармакларым —

Аваз арты аваз.
Искә төшә әнкәй догалары,
Ул укыган намаз.
Сабыр мәкам белән изге китап
Көен көйләр иде.
Аның күңелен дә аңламаган
Дөнья — юләр иде.
Кабул итми интектерде күпме
Теләкләрен аның.
Көйләр итеп уйнап булса икән
Бүген әнкәм җанын! —
Хәйран булып, аны урман-күлләр,
Таулар тыңлар иде;
Бер явызлык калмас иде җирдә,
Яулар тынар иде.
Иңәр иде рәхим-шәфкать бары
Кеше күңеленә...
Җир йөзенә шундый газиз бер көй
Җитми бүген менә.
Бер көй җитми.
Бөтен дөньясына
Бердәнбер көй бит ул —
Буыннардан буыннарга күчеп
Йөргән бер көй бит ул.
Кая китте әле,
Ник югалды
Безгә җиткәч кенә? —
Искә төшерәбез илдән-көннән
Рәт киткәч менә.
Искелек дип, сибереп ташлау барын
Булгандыр да уен —
Табулары югалтканны бер кат
Кыен икән, кыен.
Көй чыкмый шул әле, чыңласа да
Аваз арты аваз.
Искә төшә әнкәй догалары,
Ул укыган намаз.
Мин ул көйне эзли-эзли көн дә
Арып-алҗып бетәм —
Югалтканның барын көйләр итеп
Уйнап булса икән!..

3

Ничә еллар инде уйналмаган...
Тансыклаткан —
Күчәм көйдән көйгә.
Көйләрем тик ачылып киталмыйлар,
Ятсынгандай мине әллә нигә.
Исләремә төшерергә тырышам
Иң беренче откан көйләремне...
Әллә соң мин гомерем буйларына
Гел ят көйләр генә көйләдемме?
«Сахраларга чыгып бер сызгырдым,
Чапкан пакусларым кипсен дип;
Безгә кемнәр теләк теләде икән
Аерылышып гомер итсен дип?» —
Сизенгәндәй, үзәкләрне өзгән —
Сезнең җыр иде бит, авылдашлар!
Ул көйләрне сез җырлаган чакта
Күтәрелә иде авыр башлар.
Сезнең белән сахраларга чыгып
Сызгырганга күптән инде, күптән...

Бергәләшеп чапкан пакусларның
Печәннәре әллә кайчан кипкән.
Әллә кайчан...
Тик без печән түгел,
Күңелләр соң ник кибәргә тиеш?
Чәчләр генә агарадыр бары,
Яшәү бит ул һаман яшел килеш!
Төшләремә яшел килеш керә
Кызлар биеп йөргән чирәмнәре...
Исемнәрең атап җырладылар...
Ул җырларның безгә дигәннәре
Инде менә ничә еллар үткәч,
Кочагыма керә гармун булып...
Уйнаганбыз-җырлаганбыз. —
Ничек
Шуларның соң хәзер барсын оныт?!
Оныта язган — мин генәме дисәм,
Ул көйләрне хәзер кемнәр белә?
Кемнәр яман теләк теләде икән,
Ниләр булды безгә, ниләр генә?!
Үзебез, болай, әле исән кебек,
Беребез дә юкса авырмады.
Җырны гына бүтән көйгә җырлый,
Бүтән телдә... татар авыллары.
Кочагыма керә гармун булып,
Ятим көйләр...
Их, бер сыздырасы!
Әллә инде авылдашлар кебек,
Сахраларга чыгып сызгырасы?!

4

Малай чактан бирле тынгы бирми,
Өзгәләнә —
Нинди көйдер ул?
Җырлый гына алган юктыр үзен...
Көй генәме? — белмим, нидер ул:
Алып китә,
Китә еракларга,
Кем чакыра,
Ниләр тарта соң?
Җаның гарык булган чынбарлыкка
Килмәстер шул кире кайтасың!
Кайтаралар...
Ничек кенә әле! —
Кешелегең салып таптыйлар;
Хак сүзеңне юкка чыгаралар,
Чеп-чи ялган — шуны хак диләр!..
Үзләренә баш идерү җитми —
Этләренә кадәр сәлам бир...
Шул этләрдән көең өзгәләтми
Алып кал да кошка әйләндер!
...Саклап алып киләм ул көемне
Малай чактан бирле — еракта н:
Таласалар — шулдыр ардаклаган,
Күңел катса — шулдыр елаткан...
Җаны булган — җырламыйча тормас,
Һәркемнең дә көе буладыр;
Әллә кайчан бөгәр иде язмыш —
Баш имибез шуңа гынадыр.
Кукрәгеңдә көең исән булсын,
Халыклар да бетә, көй үлсә.
Эзлик әле, гармун,

Уйныйк әле —
Яшәү юктыр ул көй өзелсә!..

5

Яшәү юктыр җирдә җырлар үлсә...
Сихерләгән безне кай ара —
Төймәләргә кул тиюгә,
Гармун
«Туган тел»гә таба каера.
Ничә еллар дәшми торган иде —
«Туган тел»не уйнап терелә...
Көйне көйдән аералыр икән
Кеше түгел, гармун теле дә!
«И туган тел, и матур тел!» — дидек.
Матур иде, көйле иде дә...
Шул көенчә саклый алдыкмы соң?
Газиз көй бит —
нигә өзелә?
«Әлли-бәлли...» — дип башлаган идек,
Ялгышылды кайсы төшендә?
Үз көеңне эзләү җитми икән. —
Эзлиседер улың өчен дә.
Тамагы тук, өсте бөтен дисең,
Өе җылы — тагын ни кирәк?!
Балалар да кеше икән лә бит —
Аларга да моңлы көй кирәк!
Күпме җанны моңсыз калдырганбыз,
Өер-өер йөри моңсызлар,
Көпә-көндез кеше үтерәләр...
Өзелгән көй әле мең сызлар!
И туган тел, и матур тел!
Синең
Бардыр тагын ниләр күрәсең? —
Яралы кош сыман бәргәләнеп,
Көйләремә килеп керәсең...

6

Юкка гына интектермим микән:
Бер тартыла, бер кысыла күрек...
Табылыр да кинәт серле көем,
Бер сыздырып җибәрермен кебек.
Кайчагында шабыр тиргә төшәм...
Түзәрсең лә әле моңа гына —
Тик нишләмәк кирәк,
Синең әгәр
Аю баскан булса колагыңа?!
Колак кына туры килсә — бер хәл,
Йөрәгеңә мөмкин басулары...
Табандагы йөрәк белән дә бит
Яши ала, хәер, кайсылары!
Түрәләре табаныннан гайре
Берни күрми алар, ишетми дә...
Ә син монда гармун җәфалыйсың,
Эзләнәсең, көйдән күчеп көйгә.
Юк ла!
Һич тә алар өчен түгел —
Басмасыннар өчен йөрәгемә!
Инанганга күрә «аю»ларны
Биетердәй көйләр кирәгенә...

7

Табулары көйне һай озактыр,
Югалулар гына тиз аңа:

Бер бозык кыл көйне генә түгел,
Язмышларны, илне бозала!
Бер генә дә бозмадылар инде...
Уйнадылар бозык килеш тә:
Өләштеләр илне —
Түзә килдек,
Ни тисә дә безнең өлешкә.
Әйтеп булмый берни тимәде дип,
Тиде безгә, хәйран күп тиде:
Күпме гомер сөреп, бу чаклы ук
Гаҗизлектә калган юк иде!
Хәмер сатып, очын-очка ялгар
Көнгә төштек...
Адәм ышанмас!
Ваемсызлар бардыр дөньясында —
Тик барыбер безгә җиталмас...
Уйнадылар...
Күпләр сизмәгәндер
Нинди ялгыш аваз сузганны.
...Мин бер гармун белән төзәтмәкче
Түгелме соң алар бозганны?
Афәт килсә, халык борынгыдан
Ил өстенә сала, тигезли:
Кемнең генә тыныч икән җаны —
Көйне бүген бөтен ил эзли!..
. . . .
...Кулларыма кабат гармун алдым,
Уйнамыйча булмас, бер алгач:
Әллә нинди көй сулкылдый канда...
Җаны булган — җырсыз торалмас.
Ничә еллар буе уйналмаган...
Түгелмичә калмас күңел бер:
Яшәмәскә, бәлки, мөмкиндер ул —
Көйсез яшәү мөмкин түгелдер!
Көйдән көйгә килеп кагылырсың,
Кирәклесен барыбер табарсың.
Өйдә, бәлки, бер гармун да җитәр —
Илгә көйне каян аласың?!
Кемнең генә тыныч икән җаны —
Ил кадәрле илгә көй кирәк!
Без бит хәзер — ничә еллар буе
Уйналмаган гармун төслерәк.
Уйнаулары инде кыендыр да,
Уйнамаска мөмкин түгелдер:
Илне ничек көйсез калдырасың? —
Уйныйк әле, уйныйк бүген бер!..

Каравылда

...Батып бара шәфәкъ.
Көзге күккә
Йолдызларны җыям —
Аларга бит бүген дөнья мине
Каравылга куйган.

Югалмаска тиеш бер йолдыз да...
И балачак күге!
Ул чакта бит әнкәй белән идек,
Болай ялгыз түгел.

Ашлык көшелләрен саклый әнкәй,
Ә мин — йолдызларны:

— Урыныңдамы син, Казык йолдыз,
Җидегән, син бармы?!

Кызган мәкинәгә көзге төндә
Аякларны тыгып,
Бу дөньяның барлык йолдызларын
Саклап яту — кызык!

Берүземә әнә никадәрле
Йолдыз көшелләре!
Бернәрсә дә булмас — мин йолдызсыз
Итмәм кешеләрне...

Шәфәкъ бата...
Күкләремә тагын
Җыям йолдызларны:
— Урыныңдамы син, Казык йолдыз,
Җидегән, син бармы?!

Бер йолдыз да югалмаган, исән.
Менә... әнкәй генә...
Балачак та әллә кая киткән —
Сакламадым нигә?

Дөнья мине, ахры, гел ялгышып
Каравылга куйган —
Көзге күктә әнкәм эндәшәме:
— Кайтыйк, улым, уян!
Уя-а-ан!..

Капка баганасы турында баллада

Әнием Бибидөррия
Әхмәтвәли кызы истәлегенә

1

...Ишегалды, урам тула иде
Язын сыерчыклар тавышына.
Ел да килеп, оялады алар
Капка баганасы куышына.
Язгы сыерчыклар сайравында
Нинди моңнар иде без белмәгән?
Дәшми иде капка баганасы,
Аңа сөйләр хокук бирелмәгән.
Күпне күргән имән баганалар...
Сыерчыклар нигә сайлагандыр?
Бәлки, алар ул капкадан ниләр
Кичкәнлеген чыгып сайрагандыр...

2

...Хәзрәтнең хуҗалыгы янды.
Билгеледер уттан ни каласы:
Күмерләнде, янып беталмады
Капкасының ике баганасы.
Указ алган елны утыртылган
Таза имән баганалар иде.
Янды дөнья...
Барып сөялергә
Шулар гына бары калган иде...
Эче-тышы ялкын хәзрәтнең,
Янды һаман, янды — сүнмәде ут:
Синдәйләргә илдә көн беткән чак,
Егыласы икән кемгә барып?
Яна икән, ахыргача яна,

Хәсрәтләр капкач чал башыңа!
...Ташламады халык, кулын сузды,
Хөрмәт күрсәттеләр чалмасына.
Күченәсе итте Яңавылга.
Гаиләсе...
Тагын ни аласың? —
Казып алып китте капкасының
Күмерләнгән ике баганасын...

3

Иске багана да ярап тора,
Аягыңнан сине нужа екса:
Агарып ук беталмасалар да,
Терәк булды алар хуҗалыкка.
Ары чапты хәзрәт, бире чапты,
Бөтенесе кирәк яңабаштан;
Ат та юнәт, сыер-сарыгын да,
Кем карасын, үзең карамасаң?
Дин юлынмы, яңа нигезнеме —
Кайсын берсен генә кайгыртасың?
Намазы да калгалады кайчак,
Бер Ходаең үзе ярлыкасын!
Билен бөкте бөтен гаиләсе,
Баганалар барсын күреп торды:
Капка аша һич кермәде хәрәм,
Хәләл тапкан гына йөреп торды.

4

Барсын күреп торды баганалар...
Язмыш тагын шул капканы какты.
Авылның бар ярлы-ябагае
«Кулак» дигән кара исем такты.
Куып чыгардылар үз өеннән
Хәзрәтне.
Бер ялкавы күчте.
Атын җикте эштән чыгарганчы,
Сыерын да шулар савып эчте.
Күпне күргән баганалар иде...
Кызыллар да булды, аклары да.
Тик берсе дә болай кул сузмады
Хәләл көче белән тапканына.
Теге хөрәсәннең кысан өе
Хәзрәтнең кешелеген кысты:
— Нишләдең син, Ходай,
Безне болай
Кимсетергә илдә кемнәр кушты?!
Ялваруын ишеттеме күкләр —
Кире кайтардылар нигезенә.
Кара яккан килеш калды һаман,
Агармады менә исем генә...

5

...Уттан калган капка баганасы...
Нигә генә янып бетмәгәндер?! —
Күрмәс иде...
Имән багананың
Үзәгенәниләр үтмәгәндер!
Инде менә күпме сулар аккач,
Чыгып өзгәләнә сыерчыклар:
Капка баганасы куышында
Телгә киләме әллә кыен чаклар?
...Җитү кызларына хәзрәтнең

Урамнарга чыгар көн булмады;
Гел нахакка кимсетелгәннәрен
Халык арасында кем белмәде!
«Кулак балалары» дигән исем
Юылмады хәзрәт үлгәчтен дә,
Хокуксызлар булып саналдылар
Авылдагы власть кул астында.
Алмадылар —
Кулак сыйныф өчен
Түгел, имеш, колхоз дигәннәре.
Нинди «сыйныф» булсын:
Чабата да,
Киндер күлмәк иде кигәннәре!..
Уеннарга катнаштырмадылар,
Җитү кызлар илгә чыгалмады;
Янып беталмаган баганалар
Бер генә кат яшькә чыланмады...

6

Күмерләнсәләр дә тышкы яктан,
Баганалар эчтән таза иде...
Капкадан да еллар авыррак —
Бергә күтәрергә язган иде.
Адәм баласына кайчангача,
Кайчангача хәрәм булсын кояш?!
Колхозына алмый нишләсеннәр,
Бушка эшләүчеләр кирәк булгач?
Берсе көтү көтте.
Икенчесе
Карулашмый йөрде кара эшкә.
Мулла нәселеннән булуларын
Төшергәләделәр һаман искә.
Жәлләп тормадылар колхозчыны.
Чапты алар шулай көнен-төнен
Тамаклары ачлы-туклы көе,
Ашап булмый иде хезмәт көнен...

7

Әллә каян узмагандыр гомер,
Шушы капка аша йөри биргән.
Икенчесе мулла кызларының
Төп нигезгә кайтты ире белән.
Икәүләшеп атлар карадылар
(Якты булып истә калган ансы).
Күпме еллар узгач, ат бәйләргә
Кирәк булды капка баганасы.
Күпне күргән имән баганалар...
Аларга да кайчак терәк кирәк.
Тормыш баганасы аумас өчен,
Кая гына барма, ир-ат кирәк.
Тәгәрәшеп балалары үсте
Капка төбендәге чирәмлектә;
Ачыргалана ник сыерчыклар? —
Оясына һичкем тигән юк ла!
Капка баганасы эчләреннән
Киләме әллә хәсрәт авазлары? —
Баганалар күреп тордылар шул
Адәм башларына ни язганны.
Ирен кертеп салгач (сугыш җиле!),
Чишендереп алды чабатасын.
Кайгы күргәне бар...
Ятим калган

Биш баланы ничек юатасың?
...Капкасына килеп сугылганны
Баганалар эчкә җыя барды.
Үкенмәде микән сыерчыклар —
Әй тынычсыз булды оялары!..

8

Моңнар тынмагандыр куышында —
Барсын күреп торды баганалар...
Егылган да булыр иде кеше,
Эчтә иман дигән багана бар.
Инде аудым, дигән чагында да
Җибәрми ул, эчтән тотып тора.
Күз яшеңне тышка чыгармыйча,
Хәсрәт-җәберләрне йотып тора.
Килүчеләр булмадылар түгел,
Ирсез хатынга соң тынгы бармы! —
Күңелдәге иман-баганага
Узгынчылар башын бәреп ярды...
Курыкканы — кеше хакы иде.
Беркайчан да гайбәт сөйләмәде,
Истә хатын-кызның:
— Түтекәем,
Рәхәт синең белән! — дигәннәре.
Өнәмәүчеләр дә табылгандыр:
— Харап икән, мулла кызы, имеш!
Бәрелгәләделәр.
Баганалар...
Баганалар калды туры килеш...

9

Чыга иде капка төпләренә,
Сөялмәде никтер баганага...
Озата торды —
Нәрсә дисең инде
«Китәм, әнкәй», — дигән балаларга?!
Син генәме —
Сыерчыклар да бит
Ел да әнә бала очыралар.
Очып китәләр шул...
Сыерчыклар
Нигә болай чыр-чыр кычкыралар?
Синең җаныңдагы хафалар да
Бармы әллә алар тавышында?
Чыккан бугай бергә чүкердәшкән
Көннәр канатланып —
Барсы шунда!
Китә торды кошлар.
И кошкайлар!..
Баганалар ничә бушап калды.
...Капка төбендә ул —
Моңнан торган
Ялгыз баганага охшап калды.

10

Күпне күргән имән баганалар...
Алар күрәсене кемнәр күрсен? —
Шәһәрдәге балалары кайтып,
Аналарын алып китте беркөн.
Ярты авыл килде озатырга...
Алай иткән булды, болай итте;
Ниләр генә кичерелмәгән шул! —

Бөтенесен төяп алып китте.
Төяп алып китте авыл ямен,
Моңсу бушлык калды күңелләрдә.
Хәзрәттән калган баганалар —
Юк, багана гына түгелләр лә!
Утта янды, ачлыкларын күрде,
Кимсетелүләрне, сугыш җилен...
Капка баганасы!
Ул чакларда
Син болай ук ятим түгел идең.
Терәк идең авыр елларына,
Нинди җилләр сиңа кагылмады!
Ак көенчә калды ләкин нигез,
Бу капкага кара ягылмады...
...Инде кергән бала-чага гына
Чирәменнән нидер табып алды;
Озак торды әле баганалар:
Үткәннәргә капка ябык калды...

11

...Сыерчыклар килә торды һаман,
Бу нигездә алар — дәвам иде;
Ләкин бер яз нәүмиз калды кошлар:
Баганалар инде ауган иде...
Оча-куна эзләп йөрде алар
Ничә еллык газиз ояларын;
Каян белсен кошлар, узган җәйдә
Түтиләрен җирләп куйганнарын?!
Бичаралар озак эзләделәр:
Оя кирәк, оя — баганалар!
Кая гына барып сыенсыннар —
Ауганнар шул инде, ауган алар.
Бу нигездә үскәннәрне эзләп
Очсыннармы,
Каян табаласың?
Шәһәрләрдә алар торган өйнең
Юк шул инде капка баганасы!
Китеп барганнарның җанымы әллә
Сыерчыклар? —
Айкый җирне-күкне;
Эзләр әле, эзләр, мескенкәйләр:
Ауган баганалар илдә күпме?!
Арта бара баганасыз җаннар...
Кая барып, кемгә таянасы?
Белми эзләмидер сыерчыклар —
Кирәктер ул капка баганасы!..

Кайтып барган чакта Мөслимгә...

Газиз әнкәй!
Кош тоткандай булып,
Китеп барган чакта Мөслимнән,
Китеп барган чакта Мөслимнәрдән,
Алъяпкычың салып өстеңнән,
Җиргә җәеп намаз укыгансың,
Теләк теләгәнсең син безгә:
Эзкәйләре берүк суынмасын,
Кайтарсын, дип, туган нигезгә.

Газиз әнкәй!
Ут йотардай булып,
Кайтып барган чакта Мөслимгә,

Кайтып барган чакта Мөслимнәргә,
Үзәк өзеп искә төштең дә,
Балачактагыча син җитәкләп
Алып киттең...
Инде адашмам:
Кыйбламны мин — туган туфрагымны
Бүтән кыйблаларга алмашмам!

Газиз әнкәй!
Күңелләрем җирсеп
Йөргән чакта бүген Мөслимдә,
Йөргән чакта бүген Мөслимнәрдә —
Иман сеңгән туфрак өстендә,
Синең җылың, назларыңны тойдым,
Сөенечләреңне. Кайгыңны —
Җирдән киткән чакта урыныңа
Калдыргансың туган ягымны...

Ут аркылы сикерү

Сыер саклый язгы кичтә
Җыен бала-чага,
Коры-сары җыештырып,
Көн дә учак яга.

Чатыр-чотыр яна учак,
Ялкыннары биек.
Чиратлашып ялкын аша
Әй сикерә идек!

Кызык итә сикерүне
Бары да ут аркылы:
Ут булса да, юк бит аның
Безне тотар кулы.

Бәреп кала кайнар дулкын,
Каш-керфекләр көя...
...Ул чактагы утлар һаман
Сүнми икән нигә?

Яна хәтер...
Ут аркылы
Сикерәбез һаман —
Кемдер үтә, ә кемнәрдер
Ут эчендә кала.

Аның саен калкына ут,
Күтәрелә бара.
Гомер биеклеге утны
Йә, сикереп кара!..

Әнкәйгә кайту

Инде юлга төштем бугай, дисәм,
Тагын ялгыш... Тагын буталдым! —
Гомерем буе сиңа кайтам, әнкәй,
Тик һаман да кайтып җиталмыйм.

Сабый җаннар каян аералсын:
Хакыйкать бар җирдә, ялган бар, —
Күзебез дә ачылмаган килеш
Безне синнән тартып алганнар.

Без синеке булмаганбыз, әнкәй,

Җылынсак та канат астыңда.
Яратылганбыздыр гомерлек бер
Хәсрәт итеп газиз башыңа.

Калдырмадың намаз-ниязыңны —
Гамәлләрең безгә ят иде;
Өйрәткәнең, имеш, хата синең,
«Аларныкы» гына хак иде.

Балаларың берүк ятка бирмә,
Туры юлга күндер, инандыр!
Хода гына белә — ике иман
Бер куышка ничек сыйгандыр?!

Агачыннан ерак төшми диләр
Иде дә бит, болай, алманы,
Безне ерак,
ерак ыргытканнар...
Кайта-кайта хәлләр калмады.

Күпме аналарның минем кебек,
Балалары бүген юлдадыр.
Кайталардыр...
Каршы чык ла, әнкәй,
Юл башына, яулык болга бер!

Бүтән беркем коткаралмаячак,
Халкым җирдән мордар китәчәк —
Табалмасак әгәр тамырларны,
Әнкәйләргә кайтып җитмәсәк...

* * *

Бер яман сүз җиткерделәр миңа...
Эчкә йомдым аны, таратмадым,
Җаным кара көеп янса-янды —
Якты калды дөнья, каралтмадым.

Җилләрне дә тыңлый белү кирәк —
Колагыңа килеп,ниләр салмас!
Каян иңә аклык җир йөзенә?
Үзе каралмаган — аңлый алмас...

Куш Чишмә

Печән чапты халык, урак урды,
Ашлык сукты ел да шул төштә —
Куш Чишмәдән эчтек.
Нидер кушкан
Кебек иде безгә Куш Чишмә.

Нидер кушкан — колак салмаганбыз.
Бу малайлар нигә тискәре?
Инде менә бер үкенеч йөри
Күңелемдә минем, эчкәре.

Тыңламадык чишмә кушканны без,
Әллә кая китеп олактык;
Әйткәннәрен искә-санга сукмый,
Әнкәйләрне күпме елаттык!

Аптырыйдыр чишмә, аптырыйдыр:
«Ә үзләре миннән эчтеләр...»
Болганып ла беттек бу дөньяда —

Безгә дә бит балчык иштеләр...

Чишмәләрнең рәнҗеше микән —
Ни хәлләргә инде төшмәдек!
Чишмә суы гына эчмәдек шул...
Бигрәкләр дә әллә нишләдек.

Томаланып калган чишмәм елый
Җаннарымда минем, тирәндә.
Нигә тискәредер бу малайлар?! —
Тазартасы менә ирләргә.

Алай сансыз булмас идем сиңа
Урак урган җирдә — шул төштә,
Җаннан беркөн бәреп чыгарыңны
Белгән булсам әгәр, Куш Чишмә...

* * *

Әнкәй юксынган басулар,
Әнкәй сагынган сулар... —
Яз саен йөгереп кайтып,
Яраңа ябасылар.

Тургай талпынган тугайлар,
Күке кычкырган айлар... —
Инде кошлар да гел аның
Тавышы белән сайрар.

Әнкәй эзләгән гөлләрдер,
Әнкәй иснәгән җилләр...—
Әнкәң урынына кала
Икән лә туган илләр!

Өстән бикләнгән...

Әлфиягә

Өстән бикләп әнкәй эшкә китә.
Синең белән өйдә калабыз.
Бәрәннәр бар тагын —
Яшь ягыннан
Ерак түгел кебек арабыз...

Алар бары сөйләшмиләр генә,
Кимен куймый уен дигәндә:
Ишекле дә түрле чабышабыз...
Ныклык кына бирсен идәнгә!

Ул чак безнең колак яфраклары —
Бәрәннәргә булды имезлек.
Үзебезнең юклык имезлеген
Аларга да байтак имездек.

Тышта берәр тавыш ишетелсә,
Йөгерәләр дәррәү ишеккә,
Сикерәләр,
Бәреп чыкмакчылар
Ишекләрне алар ничек тә...

Эштән кайткач, чыгаргандыр әнкәй,
Аналары белән кушкандыр...
Ник соң әле һаман кычкыралар —
Тавышлары ничә кыштандыр?!

Үсеп җитеп таралмадыкмыни?
Кычкыралар нигә иртән үк —
Без бәрәннәр белән гомерлеккә
Калдык мәллә шулай бикләнеп?

Башларыңны орып кычкырсаң да
Чыгып булмас: өстән бикләнгән.
Бәлки ачар иде —
Әнкәй дә бит
Кире кайтыр җиргә китмәгән...

Сукыр күздән яшь чыгасы диләр,
Чынлап торып әгәр еласа.
Юк, еламыйк, сеңлем,
Юл тапмасмы —
Җырлап карыйм әле булмаса...

Тормыш

Ата-баба инде китеп беткән,
Бабаларның да бабалары.
Җир йөзендә — балалары гына,
Балаларының да балалары...

Кая таба карарга да белми,
Нәкъ уртада басып калган кеше:
Бала итеп, ата-баба итеп,
Җавап көтә аннан бөтенесе...

Печән чабу

Чалгы тотып яланнарга чыктым...
Үлән өсләренә чыклар яткан.
Печән чабу — теле авылымның,
Сагындырган икән, тансыклаткан.

Бер тамчы да онытылмаган ул,
Җиңел аңлашыла, сүзләр нигә?
Изүемне чишеп, чалгымны бер
Элеккечә янап җибәрим дә,

Сөйлә миңа, авыл, моң-зарыңны,
Читкә китеп беткән кызларыңны.
Селтәним дә, ялан түрләреннән
Каерып алыйм әле узганыңны!

...Әткәй печән чапкан җирләр бит бу,
Яланаяк йөргән яланнарым...
Үлән өсләрендә чыклар җем-җем —
Энҗе булып калган заманнарың.

Печән чабу — теле авылымның:
Ала кыеп, җиргә егып сала.
Мин үзем дә беләм гаебемне,
Чыраема берүк бәрмә сәнә!

Алдымдагы пакусымны чыгып,
Чалгымны бер янап җибәрим дә,
Уйларымны селтәп ташлыйм әле,
Кендек каным тамган җирләремә.

Бу туфракта без бит җиләк идек,

Тансык идек аңа, кирәк идек.
Суырып алып киткәннәр шул инде —
Туган җирдә без бит йөрәк идек!..

Үлән өсләрендә чыклар җем-җем...
Элек белмәгәнбез — хәзер белдем:
Үткәннәргә чумып алалмыйсың,
Төпләренә төшеп киткәч энҗең.

...Чалгымны бер янап җибәрим дә,
Хәсрәтләрем минем монда сеңсен.
Гаҗизлектән иза чиккән җаннар
Туган туфрагыңның телен белсен!

* * *

Гел кояшлы түгел дөнья:
Бер елап, бер көлеп торам —
Болыт артында һәрвакыт
Кояш барын белеп торам.

* * *

Ишетәм көзге җилләрдә:
«И улым... балакаем!..» —
Ул каен — зират өстендә...
Син кайда, Бала Каен?!

Кайда син, кайсы якларда?
Кайда да җилдер инде...
Каенга — каен язмышы:
Җилбер дә җилбер инде!

Кайларда тамырлансаң да,
Каеннар усак булмас.
Каенда — каен башлары:
Кайгыдан бушап булмас...

Ишетәм, әнкәй, ишетәм —
Җил генә кебек ара.
Илдәге Бала Каеннар
Давылга кереп бара.
Давылга кереп бара...

Түр инеш

Урман түрләреннән агып чыккан...
Шуңа исем тапмый тор, имеш! —
Тормыш үзе исем кушкан аңа
Гади генә итеп: Түр Инеш.

Тора-бара «Түреш» булып киткән...
Яшел ярга авыл төпләнгән.
Шул ярларга кайтып, көмеш судан
Сабый чагын эзли күп бәндәң.

Табалмыйлар...
Мин дә табалмадым.
Сулар үрли һаман түргәрәк —
Хәтерләрнең ерак түренәрәк...
Авылдашлар белән бергәләп

Барып керәм урман түрләренә.
Түр Инештә яфрак тирбәлә:
Үз-үзеңне танымаслык булсаң,
Ул чакларга кереп йөрмә дә...

Яфрак булып кабат агып киләм.
Инеш кала —
түрдә, эчкәре.
Аның суларында юынганнар
Бу тормышта түбән төшмәде.

Бабайлар ук күңел түрләренә
Салып куйган: ансыз торылмас...
Гомер буйларына агып яткан
Инеше бар күңел — корымас...

Алмалар

Алмалар белән сөйләшәм,
Сорыйсы сүзем калган.
Шунсыз мин алма битләрнең
Серләрен аңлый алмам.

Алланып чыгалар икән,
Эндәшсәң алмаларга:
Бары алсу җил генә бит,
Җил генә араларда.

Җырга әйләнергә тора
Исеңә алган саен, —
Сандугач моңы тамгандыр
Бу якта алма саен.

Яшермә алмаларыңны,
Алдала, гомер, алда!
...Таңнарга төшә алсулык —
Алмалар бардыр алда...

* * *

Сибеләм,
Чыгам да сибеләм —
Сәхрәдә чәчәкләр нихәтле!..
Болар да кермәсә хәлеңә,
Бирмәсә болар да сихәтне!

Тикмәгә кунмыйдыр бал корты —
Баллыдыр. Миңа да баллы күк:
Дөньяда җаныңны куяр җир
Бары тик шушында калды күк.

Хәлемне аңлыйдыр шикелле
Гөлләрнең бу якта үскәне:
Сибеләм,
Чыгам да сибеләм —
Ярый ла үзгәрми төсләре...

Авыр булса булыр...

Казан урамында түгел бугай,
Мин барыбер шунда — авылда.

Еллар белән тарткалашты бит ул
Бирмәс өчен безне давылга.

Теле барып кем әйталыр иде,
Сабый гомер ятим үтә, дип:
Соң бит безне шомырт агачлары
Җәйләр буе йөртте күтәреп.

Алып калган,
Читкә җибәрмәгән —
Җаннарыңны шунда калдырган:
Әнкәң урынына көзге урман
Сабыр гына яба ал юрган.

Озак итеп Айга карап торам.
Ул да миңа карый торгандыр;
Аерылмас авылдашлар бит без, —
Таныйдыр ла,
Таный торгандыр!..

Теле барып кем әйталыр икән,
Гомерләре читтә үтә, дип:
Авыр булса булыр,
Авылымны
Кая барсам йөртәм күтәреп...

* * *

Су буенда казлар төзәтенә,
Уйнап туйганнар да инештә.
Ап-ак булып әзерләнә алар,
Әзерләнә туйлар килешкә.

Агымсуда таллар чәч юалар...
Усакларда — алсу намазлык:
Гамәл-гыйбадәткә талганнардыр,
Илгә-көнгә теләп тазалык.

Ындыр артларында йокымсырап,
Кибән-кибән җәйләр утыра.
Күчмә кошлар күккә шигырь яза,
Яза алар —
Укы-укыма!..

Ә мин каләмемне куеп торыйм:
Акын барда телең тый, диләр...
Сиңамы соң инде бу дөньяда
Ул көзләргә җитү, и юләр!..

Бәрәкәтле сулыш таралადыр
Дулкын-дулкын булып инештә.
Мәңге шулай әзерләнә җиһан
Яңа җаннар жиргә килешкә...

Эчтәлек

Син икән, Туган җирем!..

ГОМЕР САНДЫГЫ

Игенче турында баллада
Көй
Таныш шәүлә
«Күзеңнән моңсулык сирпелә...»
Ак яулык
Шелтә
«Елгаларның башы — чишмәләрдә...»
Сабантуй
«Төркем-төркем кошлар күтәрелде...»
«Иңнәрендә — сары толымнары...»
«Сулар булып актым туган яктан...»
Җил
Алма исе
«Балачакта бары да ерак була...»
Иярдән егылган малай күк...
Ә бәбкәләр һаман яшел...
Арыш кыры
Икмәк
Әлли-бәлли...
Төнбоеклар
«Агач башлары шаулыйдыр...»
Болын
Көзге торналар
Авыл картлары
Соңгы ат
«Авырлыктан түгел, сабырлыктан...»
«Үрләде таң офык читләреннән...»
Урман
«Япа-ялгыз яланнарда йөрим...»
«Тирәләре яшел үлән...»
Туган як җиленә
«Җир-суларым иркен сулап ята...»
Гомер
«Карлар эреп бетә бугай инде...»
Ай
Кайда син, гармун?
Сагыну
Кибәнче картлар
Өянкеләр
Гомер сандыгы
Сулар ага

ЧИШМӘНЕ САГЫНУ

Өй өмәсе
Әнкәй җырлый
— Ә-ә-әү!
Ялгызлык
«Тын белән җылыталармы...»
Көз
«Кыйгак-кыйгак...»
Бусага
Чакыру
Авылым юкәләренә
«Бала чагым. Әле һичнәрсәм юк...»
Алма әби
«Назларыңда — әнкәй мәхәббәте...»
Салават күпере
Чишмәне сагыну
Каз кычкыра
«Безнең якка таба яңгыр узды...»
Авыл музеенда
Минем туган якларымда
Иске нигез өстендә уйлану

Әбиләр чуагы
«Ышанасы иде шуңа...»
«Әле генә зәңгәр язлар иде...»
Тел ачкычы
«Кайгырдың син, әнкәй, авырсак та...»
«Күчтәнәчләр тәме телемдә...»
Сабантуй булып узган мәйданда
1984 ел җәе кигәвененә
«Кибеп бара гөл сабагы...»
Нур булып калыккансың...
Каеннарга
Миләш
«Зәңгәр күкләр, каурый болытлар...»
Очу
Таң суы
Өй салу
Нәсел агачы
Кояшны каршылау

ГӨЛЛӘР ИСӘН...

Гөлләр исән...
«Болыннарда күбәләкләр ...»
«Бигрәк озак тоела иде безгә...»
Йөгермәктә кеше...
Бүре баласы
Авыл
Кояш
Авылым көзе
Көзге чакыру
Чишмә
«Туган ил киң: җәелгән ул...»
Капка ачу
Көз
Сөю фасылы
Көзге (поэма)
«Барыбыз да — ата балалары...»
Кесәдәге җил
«Баш очыңда күкләр нинди тирән...»
Бакчамдагы ак самавыр...
Тургай
Авыл карчыклары
Авыл җаны (поэма)
Язгы хатирә
Кичке уен
Мокамай
Каен
«Җилләргә кушылып җырлама...»
Көй эзләү (поэма)
Каравылда
Капка баганасы турында баллада
Кайтып барган чакта Мөслимгә...
Ут аркылы сикерү
Әнкәйгә кайту
«Бер яман сүз...»
Куш Чишмә
«Әнкәй юксынган басулар...»
Өстән бикләнгән...
Тормыш
Печән чабу
«Гөл кояшлы түгел дөнья...»
«Ишетәм көзге җилләрдә...»
Түр инеш
Алмалар
«Сибеләм...»
Авыр булса булыр...
«Су буенда казлар төзәтенә...»

Литературно-художественное издание

Аюп Харрас
(Аюпов Харрас Гильмегалиевич)

Прыжок через огонь

Стихи, поэмы

Казань. Издательство «Магариф». 2004
На татарском языке

Әдәби-нәфис басма

Әюп Харрас
(Әюпов Харрас Гыйльмегалиевич)

Ут аркылы сикерү

Шигырьләр, поэмалар

Редакторы *Л. Ә. Гыйззәтуллина*
Бизәлеш редакторы *Л. С. Золондинова*
Техник редакторы *Ә. С. Трофимова*
Компьютерда биткә салучысы *Ә. Р. Ильина*
Корректоры *Г. Р. Ногманова*

Оригинал-макеттан басарга кул куелды 22.11.04.
Форматы $70x84^{1}/_{32}$. Офсет кәгазе.
Офсет басма.
Шартлы басма табагы 6,0+форз. 0,13.
Нәшер-хисап табагы 5,08+форз. 0,21.
Тиражы 2000 д. Заказ К 4/32.

«Мәгариф» нәшрияты.
420111. Казан, Бауман урамы, 19.
Тел./факс (8432) 92-57-48.
http: //magarif.kazan.ru
E-mail: magarif@mail.ru

ДУП «Полиграфия-нәшрият комбинаты».
420111. Казан, Бауман урамы, 19.